

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
КАФЕДРА ПЕДАГОГІКИ ТА ОСВІТИ**

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

до виконання семінарських занять з дисципліни
«Методика виховної роботи»

ДЛЯ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇО СВІТИ 3-ГО КУРСУ
ОС «БАКАЛАВР»
ЗА СПЕЦІАЛЬНОСТЮ 014 СЕРЕДНЯ ОСВІТА

денної та заочної форми навчання

Маріуполь - 2020

УДК 378.091.64(075.8)

М54

Методичні рекомендації до виконання семінарських занять з дисципліни «Методика виховної роботи» для здобувачів вищої освіти 3-го курсу ОС «Бакалавр» за спеціальністю 014 Середня освіта денної та заочної форми навчання / Укладач: Нетреба М.М. Маріуполь: МДУ, 2020. 60с.

Розробник:

М.М. Нетреба – кандидат філологічних наук, доцент кафедри педагогіки та освіти Маріупольського державного університету.

Рецензенти:

Л.В. Задорожна-Княгницька – доктор педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки та освіти Маріупольського державного університету.

Т.Є. Рожнова – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки, адміністрування і соціальної роботи навчально-наукового інституту менеджменту та психології університету менеджменту освіти Національної академії педагогічних наук України

Методичні рекомендації складені з метою надання допомоги здобувачам вищої освіти щодо організації і проведення семінарських занять з дисципліни «Методика виховної роботи». У методичних рекомендаціях подано тематику семінарських занять, методичні поради та настанови, завдання для самостійної роботи, приклади ситуацій для педагогічного пошуку.

Методичні рекомендації розраховане на здобувачів вищої освіти ОС «Бакалавр» за спеціальністю 014 Середня освіта, а також для педагогів-практиків, класних керівників та усіх, хто причетний до справи виховання підростаючого покоління.

Методичні рекомендації затверджено на засіданні кафедри педагогіки та освіти
Протокол № 11 від 12 травня 2020 року

Рекомендовано до друку рішенням вченої ради факультету іноземних мов МДУ
(протокол № 10 від 20.05.2020 р.).

© Нетреба М.М., 2020

© МДУ, 2020

ЗМІСТ

ВСТУП	4
Перелік компетентностей випускника відповідно ОПП спеціальності 014 Середня освіта.....	5
Семінарське заняття 1.....	8
Семінарське заняття 2.....	12
Семінарське заняття 3.....	17
Семінарське заняття 4.....	21
Семінарське заняття 5.....	24
Семінарське заняття 6.....	27
Семінарське заняття 7-8.....	30
Індивідуальне навчально-дослідне завдання	34
Тематика медіапрезентацій.....	35
Критерії оцінювання.....	36
Додатки.....	37
Глосарій.....	57
Рекомендована література до курсу «Методика виховної роботи».....	61

ВСТУП

Важливу роль у формуванні професійної компетентності майбутнього вчителя посідає методика виховної роботи як навчальна дисципліна.

Програма вивчення навчальної дисципліни «Методика виховної роботи» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки бакалавр за спеціальністю 014 Середня освіта.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є виховний процес у закладі загальної середньої освіти.

Мета вивчення навчальної дисциплін: сприяти формуванню у майбутніх вчителів професійних умінь та навичок організації, планування та здійснення виховної роботи в учнівському колективі, формування особистості фахівця, розвиток професійних якостей, особистої ерудиції здобувачів вищої освіти, професійної компетентності, творчої професійної спрямованості.

Завдання:

- формувати у здобувачів вищої освіти професійні педагогічні компетентності;
- сформувати знання ключових понять виховного простору, наукові уявлення про виховну систему та управління нею;
- вивчити і практично застосовувати форми і методи організації виховного простору закладу загальної середньої освіти;
- ознайомити здобувачів із основами методики виховання, специфікою організації виховного процесу в сучасному закладі освіти;
- стимулювання пізнавальної та творчої активності здобувачів вищої освіти.

В результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен **знати**: поняття «професійна компетентність», «педагогічна компетентність», її структура; поняття «мета виховання», «закон», «закономірність виховання», «принципи виховання», «правила виховання», класифікацію принципів виховання, їх характеристику напрями виховання, їх характеристику та шляхи реалізації завдань національного виховання; поняття «метод виховання», «прийом виховання», «засіб виховання», «форма виховання»; класифікацію методів та форм виховання; характеристику окремих методів виховання; класифікацію форм організації виховної роботи, їх перелік та особливості використання; окремі сучасні технології виховання, особливості їх впровадження в сучасному закладі загальної середньої освіти, технологію моделювання виховних заходів; визначення, ознаки, етапи та шляхи розвитку дитячого колективу, вікові особливості школярів та їх врахування у виховному процесі; особливості діяльності класного керівника, методика формування учнівського колективу; **вміти**: реалізовувати у процесі роботи особистісно-орієнтованого, діяльнісного, системного, творчого та компетентнісного підходів до організації виховного процесу в шкільному та класному колективах; оптимально поєднувати форми організації виховної роботи: індивідуальної, групової, масової; створювати належних умови для особистісного зростання кожного вихованця (створення ситуацій успіху та підтримки), його психолого-педагогічний супровід; співпрацювати з органами

учнівського самоврядування, дитячими громадськими організаціями; аргументовано висувати конкретні виховні завдання з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей учнів і дитячого колективу; планувати систему позакласної виховної роботи; доцільно обирати та використовувати різноманітні форми, методи, засоби організації та згуртування учнівського колективу.

Методичні рекомендації до виконання семінарських занять з дисципліни «Методика виховної роботи» спрямований на допомогу здобувачів вищої освіти педагогічних спеціальностей під час вивчення цього курсу.

**Перелік компетентностей випускника відповідно ОПП
спеціальності 014 Середня освіта**

Інтегральна компетентність	Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у певній галузі професійної діяльності або у процесі навчання, що передбачає застосування певних теорій та методів відповідної науки і характеризується комплексністю та невизначеністю умов
Загальні компетентності	<p>I. Здатність діяти громадянські свідомо на основі загальнолюдських ціннісних орієнтирів, вміння застосовувати основні принципи функціонування сучасного суспільства сталого розвитку та його соціальних інститутів в умовах ринкових відносин, дотримуватися основ безпеки професійної діяльності та здорового способу життя (КЗ 1).</p> <p>II. Здатність до збору, обробки, збереження, продукування, передачі й аналізу професійно важливої інформації з різних джерел (КЗ 2).</p> <p>III. Здатність ефективно формувати комунікаційну стратегію; працювати в команді з дотриманням етичних норм та цінностей мультикультурного суспільства; спілкуватися рідною та іноземною мовами усно та письмово (КЗ 3).</p> <p>IV. Здатність розвивати вміння вчитися упродовж життя з високим ступенем автономії, розробляти власну траєкторію саморозвитку упродовж життя (КЗ 4).</p> <p>V. Здатність взаємодіяти з громадськістю, батьками учнів, ЗМІ, демонструючи професійно-педагогічні якості, виявляючи навичками публічного мовлення і аргументації (КЗ 5).</p>
Спеціальні (фахові, предметні) компетентності	<p>VI. Здатність застосовувати знання педагогіки та фахових методик у педагогічній діяльності, виявляючи наполегливість у досягненні мети, відповідальність за розвиток дитячого колективу (КП 1).</p> <p>VII. Здатність організовувати навчально-виховний процес в основній школі з урахуванням індивідуальних та особливих потреб школярів, забезпечувати якість загальної середньої освіти (КП 2).</p> <p>VIII. Здатність аналізувати навчально-виховний процес, власну професійну діяльність за різними методиками (КП 3).</p> <p>IX. Здатність забезпечувати ефективне керівництво пізнавальною діяльністю учнів, моральним та інтелектуальним розвитком особистості школяра (КП 4).</p> <p>X. Здатність здійснювати іншомовну комунікативну діяльність з основної іноземної мови; другої іноземної</p>

мови для реалізації професійних завдань і особистісних намірів (КП 5).

XI. Здатність організувати навчально-виховний процес з іноземних мов і літератури у закладах середньої освіти, спрямований на формування в учнів сукупності іншомовних комунікативних компетентностей (КП 6).

XII. Здатність застосовувати інформаційно-комунікаційні технології у професійній педагогічній діяльності і реалізації комунікативних стратегій в іншомовній діяльності (КП 7).

XIII. Здатність розуміти закономірності літературного процесу, художнього значення літературних творів для формування духовності людини і читацького кругозору учнів (КП 8).

XIV. Здатність професійно-методичної рефлексії на основі здобутих фундаментальних знань психології, педагогіки, методик навчання мови та зарубіжної літератури (КП 9).

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ №1

Тема: Сутність процесу виховання. Загальні методи виховання.

Виховання не лише мусить розвивати розум людини і дати їй певний обсяг відомостей, а й має запалити в ній жагоду серйозної праці, без якої життя її не може бути ні достойним, ні щасливим

К. Ушинський

Мета: оволодіти знаннями про процес виховання, проаналізувати етапи процесу виховання, розглянути структуру процесу виховання, ознайомити з основними закономірностями та принципами виховання; дати уявлення про класифікацію методів виховання, проаналізувати шляхи вдосконалення методів виховання

Ключові поняття: виховний процес, сутність процесу виховання, закономірності виховання, принципи організації виховного процесу, практична реалізація принципів виховання, методи виховання, прийоми і засоби виховання, класифікація методів

ПЛАН

1. Сутність процесу виховання. Особливості сучасного виховання.
2. Структура теорії виховання: мета, завдання, зміст, етапи, форми.
3. Закономірності процесу виховання та їх характеристика
4. Принципи процесу виховання. Характеристика принципів виховання.
5. Поняття про методи, засоби та прийоми виховання.
6. Класифікація методів виховання та їх характеристика:
  1. методи формування свідомості особистості;
  2. методи формування досвіду суспільної поведінки й діяльності;
  3. методи стимулювання та корекції;
  4. методи самовиховання.
7. Умови оптимального вибору методів виховання.

Методичні поради при підготовці до семінарського заняття

З метою узагальнення вивченого, успішного виконання завдань самостійної роботи, опрацювати рекомендовану літературу, знати відповіді на запропоновані питання.

Визначить ключові поняття, їх визначення запишіть у словник.

Підготуйтеся до заповнення таблиці, користуючись рекомендованою літературою.

Опрацювавши рекомендовану літературу, законспектувати та підготуватися до виступу відповідно до плану семінарського заняття.

Слід пам'ятати, що сутність конспектування полягає не в переписуванні тексту, а у виділенні основних думок тексту та записуванні їх до конспекту в скороченому вигляді своїми словами.

Методичні настанови

Суспільство як соціальне об'єднання людей може функціонувати і розвиватися лише за цілеспрямованої, систематичної та організованої роботи з виховання кожної особистості. Упродовж історичного розвитку педагогічної думки виховний процес перебував у фокусі уваги теоретиків і практиків. Тому й у наш час виховання залишається головною категорією педагогіки.

Сучасна школа вимагає докорінного переосмислення всієї системи виховання, оновлення змісту, форм і методів духовного становлення особистості на засадах гуманізації життєдіяльності учня, створення умов для самореалізації у різних видах творчої діяльності.

Управління процесом виховання потребує постійного вивчення результатів виховної роботи, рівня вихованості учнів і колективу, виховних можливостей педагогічного колективу та батьківської громадськості й коригування змісту і методики виховного процесу з метою їх удосконалення.

Сукупність цих принципів забезпечує успішне визначення завдань, підбір змісту, методів, засобів і форм виховання. Принципи застосовуються не ізольовано, не почергово, а одночасно, комплексно. Серед них немає головних і другорядних – вони всі рівнозначні. Однакова увага до всіх принципів попереджає можливі порушення реалізації виховного процесу. Єдність принципів виховання потребує від педагога вміння використовувати їх у взаємозв'язку, з урахуванням конкретних можливостей і умов.

Методи виховання передбачають спільну взаємопов'язану діяльність вихователів, вихованців, сім'ї, класного колективу та інших суб'єктів процесу виховання з метою формування переконань, навичок і поведінки людини.

Отже, метод виховання складається з прийомів. Тому деякі дослідники розглядають методи виховання як сукупність прийомів виховної взаємодії із вихованцями. Але метод не є простою сумою прийомів. Методи та прийоми в конкретних педагогічних ситуаціях можуть переходити один в одного. Методи і прийоми виховання є своєрідними інструментами в діяльності вихователя. Їх дієвість залежить від використання виховних засобів.

Готуючись до заняття, опрацюйте рекомендовану літературу з теми. Особливу увагу зверніть на методи та прийоми виховання.

Завдання для самостійної роботи:

1. Заповніть порівняльну таблицю процесів навчання та виховання:

Процес	Цілі	Принципи	Об'єкт	Засоби
Навчання				
Виховання				

2. Заповніть таблицю теорії виховання, дайте стислу характеристику:

Мета	Завдання	Зміст	Етапи	Закономірності	Принципи	Форми

3. Дайте кратку характеристику наступним поняттям:

Поняття	Сутність поняття	Спільні риси	Відмінні риси
Методи виховання			
Засоби виховання			

Прийоми виховання			
--------------------------	--	--	--

4. Дайте кратку характеристику наступнім методам виховання:

- методи формування свідомості особистості;
- методи формування досвіду суспільної поведінки й діяльності;
- методи стимулювання та корекції;
- методи самовиховання

5. Конкретизуйте у таблиці (на вибір) 4-5 методів виховання щодо прийомів і засобі впливу:

Метод виховання	Конкретизація методу		
	Прийоми	Засоби	Інше

6. Скласти кросворд з запропонованих термінів до семінарського заняття (з відповідями).

Питання для самоконтролю:

1. Розкрийте сутність процесу виховання, його особливості.
2. Проаналізуйте цілі виховання, що передбачаються у сучасній педагогіці.
3. Розкрийте завдання виховання.
4. Назвіть функції виховного процесу.
5. Якими критеріями визначається міра вихованості людини?
6. Назвіть структурні елементи процесу виховання.
7. Здійсніть класифікацію основних закономірностей виховання.
8. Розкрийте зміст основних закономірностей процесу виховання.
9. Розкрийте зміст принципів виховання, обґрунтуйте їх взаємозв'язок.
10. Доведіть взаємозв'язок закономірностей і принципів виховання.
11. Розкрийте сутність методу виховання, його особливості.
12. У чому полягає відмінність між методом, прийомом і засобом виховання. Наведіть приклади.
13. Наведіть різні підходи до класифікації методів виховання.
14. Розкрийте сутність групи методів формування свідомості особистості.
15. Назвіть умови, яких необхідно дотримуватись при використанні методів формування свідомості особистості.
16. Розкрийте сутність методів організації діяльності спілкування та формування досвіду суспільної поведінки.
17. Розкрийте сутність методів стимулювання діяльності і поведінки.
18. Розкрийте зміст методів самовиховання, їх функції та значення.
19. Проаналізуйте взаємообумовленість методів виховання.
20. Розкрийте взаємозв'язок між методами, прийомами і засобами виховання.

Література:

1. Педагогіка: Хрестоматія/Уклад.: А.І. Кузьмінський, В. Л. Омеляненко. К.: Знання – Прес, 2003. 700 с.
2. Волкова Н. П. Педагогіка: Посібник для студентів вищих навчальних закладів. К.: Видавничий центр «Академія», 2003. 576 с.

3. Фіцула М. М. Педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів освіти. К.: Видавничий центр «Академія», 2000. 544 с.
4. Кузьмінський А. І., Омеляненко В. Л. Педагогіка: Підручник. К.: Знання – Прес, 2003. 418 с.
5. Грицай Ю. О. Педагогіка. Курс лекцій: Навч. Посібник. Миколаїв: Вид-во Іліон, 2007. 564с.
6. Марків В. М. Теорія виховання: навчально-методичний посібник. Кривий Ріг: КПІ, 2015. 241 с.
7. Карпенчук С. Г. Теорія і методика виховання: Навч. посіб. 2-ге вид., допов. і переробл. К.: Вищ аш к., 2005. 343 с.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ № 2

*Добро – це думка, положено на волю, тільки за цієї умови матимемо
непримиренність до зла, – а це і є сама суть добра...*

*Мета виховання полягає в тому, щоб, морально вдосконалюючись,
людина в своїх взаємовідносинах з іншими людьми перемагала зло.*

В.О.Сухомлинський

Мета: сприяти засвоєнню здобувачами вищої освіти понять розумове виховання, моральне виховання, національного виховання, сформуванню розуміння сутності та основних завдань естетичного, трудового та фізичного виховання учнівської молоді у сучасному закладі загальної середньої освіти, сприяти виробленню у здобувачів вищої освіти необхідних професійних умінь та навичок організації і здійснення навчально-виховної роботи з основних напрямків виховання

Ключові поняття: моральне виховання, моральна культура, моральні норми, трудове виховання, естетичне виховання, естетичні почуття, естетика поведінки, естетичне сприймання, національне виховання, національна самосвідомість, принципи національного виховання, фізичне виховання, дисциплінованість, статеве виховання, гендерне виховання, гендерна освіта, трудове виховання, економічне виховання, сімейне виховання, правове виховання, самовиховання, екологічне виховання

Тема: Основні напрямки виховання в сучасному закладі загальної середньої освіти

ПЛАН

1. Сутність національного виховання: мета, завдання, форми і методи.
2. Розумове виховання, його сутність, зміст, мета, завдання
3. Моральне виховання. Виховання культури поведінки учнів
4. Трудове виховання. Система профорієнтаційної роботи. Економічне виховання.
5. Екологічне виховання. Організація екологічного виховання в освітньому процесі закладу загальної середньої освіти.
6. Естетичне виховання: шляхи, засоби та форми естетичного виховання школярів
7. Фізичне виховання. Організація фізичного виховання в сучасному закладі загальної середньої освіти
8. Інші напрями виховання: правове, сімейне, статеве, самовиховання тощо.

Методичні поради при підготовці до семінарського заняття

З метою узагальнення вивченого, успішного виконання завдань самостійної роботи, опрацювати рекомендовану літературу, знати відповіді на запропоновані питання.

Визначить ключові поняття, їх визначення запишіть у словник.

Підготуйтеся до заповнення таблиці, користуючись рекомендованою літературою.

Опрацювавши рекомендовану літературу, законспектувати та підготуватися до виступи відповідно до плану семінарського заняття.

Слід пам'ятати, що сутність конспектування полягає не в переписуванні тексту, а у виділенні основних думок тексту та записуванні їх до конспекту в скороченому вигляді своїми словами.

Методичні настанови

Одним із важливих завдань, що стоять перед сучасними закладами загальної середньої освіти, є моральне виховання, відродження духовності молодого покоління. Моральне виховання як педагогічний процес має складатися з організації різноманітної практичної діяльності учнів і формування у них морального ставлення та способів поведінки.

Моральне виховання – це систематичне і цілеспрямоване формування моральної свідомості, розвиток почуттів, вироблення навичок та звичок моральної поведінки.

Моральне виховання у нашій країні здійснюється на національному підґрунті шляхом засвоєння національних норм і традицій, багатой духовної культури народу, тих моральних стандартів і якостей, які виступають регуляторами норм у суспільстві.

Важливим складником всебічного розвитку особистості є розумове виховання.

Розумове виховання – цілеспрямована діяльність педагогів з розвитку розумових сил і мислення учнів, прищеплення їм культури розумової праці.

Розумове виховання відбувається у процесі засвоєння знань і не зводиться до нагромадження певного їх обсягу. Процес здобуття знань і якісне їх поглиблення є чинником розумового виховання лише тоді, коли знання стають особистими переконаннями, духовним багатством людини.

Під час розумового виховання відбувається накопичення певного фонду знань: термінології, символів, імен, назв, дат, понять, існуючих між ними зв'язків і залежностей, відображених у правилах, законах, закономірностях, формулах.

Мета розумового виховання – формування наукового світогляду, розвиток пізнавальних і творчих здібностей, вироблення культури розумової праці, виховання інтересу й потреби в розумовій діяльності, у постійному збагаченні науковими знаннями, в застосуванні їх на практиці.

Актуальність створення системи національного виховання в умовах України визначається потребами суспільства у всебічній активізації інтелектуального і духовно-творчого потенціалу національних та загальнолюдських цінностей, суперечливими процесами включення особистості в соціальне життя, необхідністю забезпечення єдності, наступності та послідовності виховуючи впливів різних соціальних інститутів, постійного коректування виховного процесу.

Національне виховання – це виховання дітей на культурно-історичному досвіді рідного народу, його традиціях, звичках і обрядах, багатовікових виховних традиціях, духовності.

Головною **метою** національного виховання на сучасному етапі є передача молодому поколінню соціального досвіду, багатства духовної культури народу,

його національної ментальності, своєрідності світогляду і на цій основі формування особистих рис громадян України, які включають у себе національну, художньо-естетичну, правову, трудову, фізичну, екологічну культуру, розвиток індивідуальних здібностей і таланту.

Ціннісне ставлення до природи і формування на його основі **екологічної культури** є обов'язковою умовою сталого розвитку суспільства, узгодження економічних, екологічних і соціальних чинників розвитку. Поява суттєвих екологічних проблем більшою мірою й обумовлена низьким, а у деяких громадян початковим, рівнем екологічної грамотності, свідомості.

В усі часи в цивілізованих суспільствах приділяли велику увагу естетичному вихованню. Роль естетичного виховання у формуванні особистості важко переоцінити. Гармонійний, всебічний розвиток особистості неможливий без її естетичної вихованості.

Естетичне виховання – це педагогічна діяльність, спрямована на формування здатності сприймати і перетворювати дійсність за законами краси.

Зміст кожного напрямку виховання реалізується в закладах загальної середньої освіти такими шляхами: використанням виховних можливостей кожного предмету, у позакласній і позашкільній виховній роботі способом підбору тем, форм і методів проведення заходів відповідно до віку і напрямку виховання, залучення учнів до різних видів практичної діяльності з метою формування у них навичок і звичок відповідної поведінки, залучення сім'ї і громадськості до реалізації напрямів виховної роботи, засобами різних видів мистецтв

Готуючись до заняття, опрацюйте рекомендовану літературу з теми. Особливу увагу зверніть на організація напрямків виховання в освітньому процесі закладу загальної середньої освіти.

Завдання для самостійної роботи:

1. Заповніть таблицю напрямків виховання, дайте стислу характеристику:

Напрями виховання	Мета	Завдання	Форми	Методи
Розумове виховання				
Моральне виховання				
Національне виховання				
Трудове виховання				
Економічне виховання				
Естетичне виховання				
Фізичне виховання				
Самовиховання				

Правове виховання				
Сімейне виховання				

2. Дайте визначення наступним поняттям: моральне виховання, моральна культура, моральні норми, трудове виховання, естетичне виховання, естетичні почуття, естетика поведінки, естетичне сприймання, національне виховання, національна самосвідомість, принципи національного виховання, фізичне виховання, дисциплінованість, статеве виховання, гендерне виховання, гендерна освіта, трудове виховання, економічне виховання, сімейне виховання, правове виховання, самовиховання, екологічне виховання.
3. До кожного напрямку виховання підберіть по 2-3 виховних заходів із зазначенням методів та форм роботи.
4. Скласти кросворд з запропонованих термінів до семінарського заняття (з відповідями).

Питання для самоконтролю:

1. Розкрийте сутність розумового виховання, його особливості.
2. Обґрунтуйте важливість розвитку мислення і різних його видів.
3. Доведіть необхідність формування в учнів культури розумової праці.
4. Назвіть методи розумового виховання.
5. На розвиток яких рис особистості спрямоване розумове виховання?
6. Назвіть оцінні параметри розумового виховання учнів.
7. Розкрийте сутність поняття «науковий світогляд».
8. Обґрунтуйте дидактичні та виховні умови, що сприяють перетворенню знань учнів на погляди, переконання, ідеали.
9. Розкрийте сутність національного виховання.
10. Що є метою національного виховання?
11. Який виховний потенціал народних звичаїв, обрядів, традицій?
12. Розкрийте зміст морального виховання у сучасному закладі загальної середньої освіти.
13. В яких організаційних формах реалізується зміст морального виховання учнів?
14. Розкрийте зміст системи моральних цінностей.
15. Назвіть оцінні параметри рівня морального виховання учнів на уроці.
16. Назвіть шляхи формування моральних переконань.
17. Розкрийте сутність екологічного виховання.
18. Розкрийте мету екологічного виховання.
19. Обґрунтуйте необхідність екологічного виховання учнів на сучасному етапі розвитку суспільства.
20. На яких засадах будується практична реалізація завдань і мети екологічної освіти в сучасній школі?
21. Назвіть можливі причини низького рівня екологічної вихованості школярів.
22. Розкрийте сутність естетичного виховання.

23. У чому полягає головна мета естетичного виховання?
24. Назвіть особливості організації естетичного виховання в освітньому процесі навчального закладу.
25. Назвіть оцінні параметри рівня естетичного виховання учнів на уроці.
26. В яких організаційних формах реалізується зміст естетичного виховання учнів?
27. Розкрийте сутність поняття «естетична культура», назвіть її складові.
28. Розкрийте сутність трудового виховання.
29. У чому полягає головна мета е трудового виховання?
30. В яких організаційних формах реалізується зміст трудового виховання учнів?
31. Розкрийте сутність профорієнтації. Назвіть цілі профорієнтації.
32. Розкрийте сутність економічного виховання.
33. Розкрийте сутність фізичного виховання.
34. Назвіть особливості організації фізичного виховання в освітньому процесі сучасного закладу освіти.
35. Розкрийте сутність правового виховання.

Література:

1. Основні орієнтири виховання учнів 1-12 класів загальноосвітніх навчальних закладів України. Програма. Тернопіль: Навчальна книга Богдан, 2010. 80 с.
2. Вишневський О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки: навч. посіб. К.: Знання, 2008. 566 с.
3. Карпенчук С.Г. Теорія і методика виховання: навч. посіб. К.: Вища шк., 2005. 343 с.
4. Лозова В. І., Троцько Г. В. Теоретичні основи виховання і навчання: навчальний посібник / Харк. держ. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди. Харків: «ОВС», 2002. 400 с. 2.
5. Вишневський О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки: навч. посіб. К.: Знання, 2008. 566 с.
6. Ярощук Л.Г. Методика виховної роботи. Навч.-метод. Комплекс. К.: Видавничий Дім «Слово», 2012. 320 с.
7. Казанжи І. Теорія і методика виховної роботи в школі I ступеня. Навчальний посібник. К.: Видавничий Дім «Слово», 2014. 296 с.
8. Марків В. М. Теорія виховання : навчально-методичний посібник / Володимир Миколайович Марків. Кривий Ріг: КПІ, 2015. 241 с.
9. Кондрашова, Л.В., Лаврентьєва, О.О., Зеленкова, Н.І. Методика організації виховної роботи в сучасній школі: навчальний посібник. Кривий Ріг: КДПУ, 2008. 187 с.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ № 3

*Знання вихованця повинно прийти до вихователя
не у праці байдужого його вивчення,
а лише в процесі спільної з ним роботи і найактивнішої йому допомоги*
А.С. Макаренко

Тема: Формування учнівського колективу, його вплив на виховання особистості

Мета: ознайомити здобувачів вищої освіти з поняттям «учнівський колектив», розкрити розуміння його як мети і засобу виховання школярів, впливу колективу на особистість, розвивати професійні якості, активність мислення.

Ключові слова: колектив, учнівський колектив, загальношкільний колектив; ознаки колективу, функції колективу, структура дитячого колективу, етапи розвитку колективу, система перспективних ліній, закон паралельної дії, суспільна думка

ПЛАН

1. Колектив: сутність, ознаки та функції.
2. Взаємообумовленість розвитку колективу і особистості.
3. Процес розвитку колективу. Система перспективних ліній.
4. Педагогіка паралельної дії.
5. Виховний колектив та його ознаки.
6. Вплив колективу на особистість дитини. Структура дитячого, загальношкільного колективу.
7. Методи згуртування колективу.
8. Особливості роботи педагога на різних етапах розвитку колективу.

Методичні поради при підготовці до семінарського заняття

З метою узагальнення вивченого, успішного виконання завдань самостійної роботи, опрацювати рекомендовану літературу, знати відповіді на запропоновані питання.

Визначить ключові поняття, їх визначення запишіть у словник.

Підготуйтеся до заповнення таблиці, користуючись рекомендованою літературою.

Опрацювавши рекомендовану літературу, законспектувати та підготуватися до виступи відповідно до плану семінарського заняття.

Слід пам'ятати, що сутність конспектування полягає не в переписуванні тексту, а у виділенні основних думок тексту та записуванні їх до конспекту в скороченому вигляді своїми словами.

Методичні настанови

Розвиток дитини, її соціалізація, вироблення моральних цінностей відбуваються насамперед у процесі спілкування, через культуру взаємин з іншими людьми. Саме в шкільному оточенні інтенсивний обмін моральними

цінностями, набувається соціальний досвід, який залежить від організації цього середовища, його педагогічної спрямованості.

Виховне значення колективу, його впливу на особистість учня досить суттєве. Оскільки кожен учень щодня перебуває в класі, то й клас (свідомо чи несвідомо) впливає на нього.

Колектив – не застигла структура, він постійно розвивається, проходячи певні стадії. Стадійність розвитку колективу є вираженням внутрішньої діалектики його становлення, в основі якої – рівень взаємовідносин між вихователем і вихованцями, між членами колективу. Шкільний колектив у своєму розвитку проходить чотири стадії:

1. I стадія – створення колективу учнів (тривалість 1,5-2 місяці);
2. II стадія – поширення впливу активу на весь колектив (тривалість 1-1,5 року);
3. III стадія – вирішальний вплив громадської думки, більшості. Усвідомлення громадської думки колективу всіма учнями;
4. IV стадія – самовиховання як вищий тип виховання в колективі.

На основі багаторічної практики В.О. Сухомлинський сформулював і теоретично обґрунтував вплив колективу на школяра з урахуванням його індивідуальних особливостей розвитку, духовного світу. Позитивний вплив класних колективів нероздільний з гуманними стосунками в них. Душевній рівновазі дитини, як зазначав В.О. Сухомлинський, сприяє обстановка цілеспрямованої творчої праці, доброзичливі товариські взаємовідносини, відсутність подразливості, нетерпимості і ін.

Шкільний колектив при педагогічно правильному керівництві ним з боку вихователів може сприяти самореалізації, розвитку і збагаченню природних задатків учнів, її творчої індивідуальності, прилученню школярів до духовних цінностей суспільства, формуванню певних якостей особистості: відповідальності, непримиренності до егоїстичної байдужості, дисциплінованості, доброти і т. ін.

У педагогів є реальна можливість піклуватися про кожного учня і кожному забезпечити сприятливе для його індивідуального розвитку місце в системі колективних відносин, що надає вагомого впливу на всю систему виховного процесу в закладі загальної середньої освіти. Головною причиною слабого впливу колективу на дітей є недостатній діапазон тих соціальних ролей, які може запропонувати колектив індивіду.

Основою згуртування колективу є сумісна колективна діяльність, в якій відбувається спілкування школярів, розвиток всіх сфер їхньої життєдіяльності: інтелектуальної, емоційної, вольової. Але сумісна діяльність забезпечує розв'язання даної задачі, якщо цілі діяльності є захоплюючими хоча б для більшості його членів. Щоб мета діяльності стала мотивом окремого учня, важливо пояснювати, переконувати в її необхідності, створювати ситуацію співпереживання з тими людьми, з якими виконується справа. Зміст діяльності може бути різним: самообслуговування, підготовка до вечора, виробнича праця, організація дозвілля, навчальна діяльність, ігрова та ін. Головне в організації діяльності – це мета і засоби її досягнення.

Отже, гуртуванню колективу сприяють: постановка перспективи, традиції, робота з організаторами, пред'явлення вимог, педагогічно доцільна позиція

дорослих, колективна творча діяльність. Велике значення для виховання особистості школяра має їх участь у діяльності дитячих і громадських організацій.

Готуючись до заняття, опрацюйте рекомендовану літературу з теми. Особливу увагу зверніть на особливості роботи педагога на різних етапах розвитку колективу.

Завдання для самостійної роботи:

1. Заповніть таблицю та дайте стислу характеристику:

Сутність поняття «колектив»	Функції колективу	Ознаки дитячого колективу

2. Назвіть та охарактеризуйте типи колективу, які існують у сучасному закладі загальної середньої освіти.
3. Заповніть таблицю:

Стадії розвитку шкільного колективу	Характеристика	Особливість роботи педагога

4. Визначте, які шляхи згуртування колективу розглянуто у «Педагогічній поемі» А.С. Макаренка.
5. Скласти кросворд з запропонованих термінів до семінарського заняття (з відповідями).

Питання для самоконтролю

1. Розкрийте сутність поняття «колектив».
2. Назвіть функції колективу.
3. Розкрийте закони життя дитячого колективу, які визначив А. С. Макаренко.
4. Назвіть стадії розвитку колективу. Схарактеризуйте їх.
5. Обґрунтуйте основні шляхи формування колективу.
6. Назвіть головні напрями і засоби згуртування учнівської групи та розвитку в ній колективістських відносин за умов закладу загальної середньої освіти.
7. Розкрийте взаємозв'язок між особистістю і колективом.
8. Обґрунтувати, як впливає особистість на колектив. Навести приклади.
9. Назвіть можливі позитивні та негативні наслідки формування особистості засобами колективу.

Література:

1. Карпенчук С.Г. Теорія і методика виховання: навч. посіб. К.: Вища шк., 2005. 343 с.
2. Лозова В. І., Троцько Г. В. Теоретичні основи виховання і навчання: навчальний посібник / Харк. держ. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди. Харків: «ОВС», 2002. 400 с. 2.
3. Ярошук Л.Г. Методика виховної роботи. Навч.-метод. Комплекс. К.: Видавничий Дім «Слово», 2012. 320 с.

4. Казанжи І. Теорія і методика виховної роботи в школі І ступеня. Навчальний посібник. К.: Видавничий Дім «Слово», 2014. 296 с.
5. Марків В. М. Теорія виховання : навчально-методичний посібник / Володимир Миколайович Марків. Кривий Ріг: КПІ, 2015. 241 с.
6. Кондрашова, Л.В., Лаврентьєва, О.О., Зеленкова, Н.І. Методика організації виховної роботи в сучасній школі: навчальний посібник. Кривий Ріг: КДПУ, 2008. 187 с.
7. Волкова Н.П. Педагогіка. Київ.: «Академія», 2012. 616 с.
8. Фіцула М.М. Педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти. К.: Видавничий центр «Академія», 2007. 560 с.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ № 4

*Нехай учитель поспішає до дітей, радіє кожній зустрічі з ними,
тоді й діти поспішатимуть у школу
і щиро радітимуть кожній зустрічі зі своїм учителем*

Ш. Амонашвілі

Мета: сприяти осмисленню здобувачів вищої освіти завдань, функцій, провідних напрямів роботи класного керівника, основних вимог до його особистості та діяльності, стимулювати розвиток педагогічних умінь у майбутніх вчителів, зокрема умінь аналізувати, моделювати, конструювати, регулювати, організовувати виховний процес.

Ключові поняття: класний керівник, діяльності класного керівника, функції та обов'язки, зміст та форми виховної роботи

Тема: Виховна робота сучасного класного керівника

ПЛАН

1. Класний керівник у сучасному закладі загальної середньої освіти, його функції та обов'язки.
  2. Вимоги до сучасного класного керівника.
  3. Професіограма особистості і діяльності класного керівника.
  4. Посадові обов'язки класного керівника, його завдання і функції.
- Циклограма діяльності класного керівника.
5. Організаційно-педагогічна робота класного керівника

Методичні поради при підготовці до семінарського заняття

З метою узагальнення вивченого, успішного виконання завдань самостійної роботи, опрацювати рекомендовану літературу, знати відповіді на запропоновані питання.

Визначить ключові поняття, їх визначення запишіть у словник.

Підготуйтеся до заповнення таблиці, користуючись рекомендованою літературою.

Опрацювавши рекомендовану літературу, законспектувати та підготуватися до виступи відповідно до плану семінарського заняття.

Слід пам'ятати, що сутність конспектування полягає не в переписуванні тексту, а у виділенні основних думок тексту та записуванні їх до конспекту в скороченому вигляді своїми словами.

Методичні настанови

У сучасному закладі загальної середньої освіти повсякденне керівництво виховною роботою в класі здійснює класний керівник, котрий призначається адміністрацією закладу освіти з досвідчених учителів, що викладають у конкретному класі.

Класний керівник планує і координує всю виховну роботу з класом з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей учнів, їх нахилів і інтересів, рівня сформованості учнівського колективу, сприяє розвитку

самоврядування в класі, створює умови для організації змістовного дозвілля, проводить відповідні заходи щодо профілактики правопорушень.

Класний керівник лише частково організовує життя та діяльність учнів. У цій діяльності значну роль відіграють батьки, керівники гуртків і секцій, факультативи, позашкільні установи. Класний керівник разом з іншими також відповідає за зміст виховного процесу, за участь у ньому учнів, за формування їх життєвої позиції, за забезпечення повної відповідності характеру цілісного виховного процесу меті національного виховання.

Виконання завдань, функцій, реалізація змісту виховної роботи з класом вимагає від класного керівника необхідного рівня підготовки. Професіограма (перелік науково обґрунтованих вимог) сприяє ефективному профвідбору абітурієнтів, підготовці майбутніх педагогів до виконання у майбутньому функцій класного керівника, підбирати кандидатури на класного керівника в педагогічному колективі.

Робота класного керівника – це цілеспрямована, системна, планована діяльність, яка будується на основі програми виховання всього освітнього закладу, аналізу попередньої діяльності, позитивних та негативних тенденцій суспільного життя, на основі особистісно-орієнтованого підходу з урахуванням актуальних завдань, що стоять перед педагогічним колективом закладу освіти, і ситуації у класному колективі, міжетнічних, міжконфесійних відносин.

Готуючись до заняття, опрацюйте рекомендовану літературу з теми. Особливу увагу зверніть на особливості роботи класного керівника на різних етапах розвитку колективу.

Завдання для самостійної роботи:

1. Заповніть таблицю «Класний керівник у сучасному закладі загальної середньої освіти»

Розкрийте поняття «класний керівник»	Завдання класного керівника	Основні функції діяльності класного керівника	Основні обов'язки класного керівника

2. Сформулюйте вимоги до сучасного класного керівника (див. «Про затвердження Положення про класного керівника навчального закладу системи загальної середньої освіти» від 6 вересня 2000 року N 434 (зі змінами, внесеними згідно з наказом МОН України від 29.06.2006 р. N 489)).
3. Розкрийте значення плану виховної роботи в діяльності класного керівника, його зміст і можливі зразки оформлення.
4. Заповніть таблицю «Організаційно-педагогічна робота класного керівника»

Пріоритетні напрями в роботі класного керівника	Критерії оцінювання роботи класного керівника	Вимоги щодо складання плану роботи класного керівника

5. Скласти орієнтовний план виховної роботи з учнями (на рік) відповідно до вимог і завдань сучасного закладу освіти.
6. Скласти кросворд з запропонованих термінів до семінарського заняття (з відповідями).

Питання для самоконтролю

1. У чому полягає специфіка роботи класного керівника у порівнянні з обов'язками вчителя-предметника?
2. Сформулюйте вимоги до сучасного класного керівника.
3. Назвіть особливості організаційно-педагогічної роботи класного керівника.
4. Розкрийте пріоритетні напрями в роботі класного керівника.
5. Розкрийте зміст і методику роботи класного керівника за найважливішими напрямками його діяльності.
6. Розкрийте зміст професіограми вчителя-вихователя. Які основні напрями роботи класного керівника?
7. Які форми організації роботи з дітьми ви знаєте? Розкрийте значення плану виховної роботи в діяльності класного керівника, його зміст і можливі зразки оформлення.
8. Охарактеризуйте вимоги щодо складання плану роботи класного керівника.

Література:

1. Лозова В. І., Троцько Г. В. Теоретичні основи виховання і навчання: навчальний посібник / Харк. держ. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди. Харків: «ОВС», 2002. 400 с. 2.
2. Ярощук Л.Г. Методика виховної роботи. Навч.-метод. Комплекс. К.: Видавничий Дім «Слово», 2012. 320 с.
3. Марків В. М. Теорія виховання: навчально-методичний посібник / Володимир Миколайович Марків. Кривий Ріг: КПІ, 2015. 241 с.
4. Кондрашова, Л.В., Лаврентьєва, О.О., Зеленкова, Н.І. Методика організації виховної роботи в сучасній школі: навчальний посібник. Кривий Ріг: КДПУ, 2008. 187 с.
5. Довідник класного керівника в запитаннях та відповідях / авт.-упоряд. М. Є. Канцедал, О. М. Кравцова. Х.: Веста: Видавництво «Ранок», 2006. 384 с.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ № 5

Майстерність вихователя не є якимось особливим мистецтвом, що вимагає таланту, але це спеціальність, якої треба навчитись, як треба навчати лікаря його майстерності, як треба навчати музиканта
А. С. Макаренко

Тема: Методика підготовки виховних заходів

Мета: навчити застосовувати теоретичні знання в практичній діяльності, ознайомити з методикою організації виховної справи та з критеріями оцінювання ефективності виховного процесу, спроектувати модель колективної творчої справи

Ключові поняття: виховний захід, алгоритм заходу, виховна година, колективна творча справа, критерії оцінювання заходу

ПЛАН

1. Виховний захід як інструмент впливу на учнівський колектив.
2. Алгоритм підготовки і проведення виховного заходу.
3. Основні вимоги до проведення виховного заходу.
4. Методика проведення виховної години
5. Методика проведення колективних творчих справ
6. Відбір методик організації виховної роботи
7. Критерії оцінювання ефективності виховного процесу

Методичні поради при підготовці до семінарського заняття

З метою узагальнення вивченого, успішного виконання завдань самостійної роботи, опрацювати рекомендовану літературу, знати відповіді на запропоновані питання.

Визначить ключові поняття, їх визначення запишіть у словник.

Підготуйтеся до заповнення таблиці, користуючись рекомендованою літературою.

Опрацювавши рекомендовану літературу, законспектувати та підготуватися до виступи відповідно до плану семінарського заняття.

Слід пам'ятати, що сутність конспектування полягає не в переписуванні тексту, а у виділенні основних думок тексту та записуванні їх до конспекту в скороченому вигляді своїми словами.

Методичні настанови

Заходи – це події, заняття та ситуації в колективі, що організуються педагогами з метою безпосереднього виховного впливу на учнів. Це, насамперед, споглядально-виконавча позиція дітей і організаційна роль дорослих.

Кожен класний колектив тримається на певних традиціях, тому кожний позакласний захід потрібно створювати разом, усім колективом. На позакласних заходах можлива спільна творчість, обмін думками, творча робота зі створення колективу свого класу.

Шкільні свята, тематичні вечори, творчі й пізнавальні ігри та інші позакласні заходи не лише стали традиційними – без них не можна уявити шкільне життя, вони створюють особливе виховне середовище, це і відпочинок, і спілкування, і розвиток здібностей та інтересів учнів. Використання того чи іншого матеріалу має бути творчим. Доцільним є не сліпе копіювання, а лише опора на цікаву ідею або фрагмент сценарію, який максимально врахує здібності учнів і неповторність педагогічної ситуації у класі.

Виховні години є основним компонентом системи роботи класного керівника. Вони проводяться з різними виховними цілями. Їх форми й технології можуть мати безліч варіантів залежно від поставленої мети, віку учнів, досвіду класного керівника й шкільних умов.

Виховні години, що проводяться у системі, привчають учнів вбачати за своїми діями та вчинками їх місце в колективі, розвивають у них здатність до осмислення життєвих явищ, усвідомлювати соціальну спрямованість своєї життєдіяльності.

Судити про якість виховного заходу можна й за реакцією дітей. Їхня увага, емоційний настрій, інтерес до того, що відбувається, активність або, навпаки, байдужність говорять відразу багато про що. Більш віддалені в часі спостереження за поведінкою школярів, бесіди з ними, анкетування дозволяють глибше оцінити ефективність проробленої роботи.

Чинне місце у системі виховної роботи закладів загальної середньої освіти займають колективні творчі справи (КТС). Їх головним організатором підготовки і проведення є класний керівник.

Колективна творча справа – це вияв життєво-практичної соціальної турботи про поліпшення загального життя. Це сукупність певних дій на загальну користь і радість. Тому це – справа. І не лише справа, а колективна справа, оскільки у її плануванні, підготовці, проведенні, обговоренні беруть участь усі члени колективу. Крім того, це творча справа, тому що на кожній стадії здійснення усі вихованці разом з вихователем мають змогу виявити свої творчі можливості у пошуку засобів, методів, прийомів, які б забезпечили її успіх. Колективні творчі справи багаті виховними можливостями, але реалізовані вони можуть бути при дотриманні всіх умов проведення.

Готуючись до заняття, опрацюйте рекомендовану літературу з теми. Особливу увагу зверніть на алгоритм підготовки і проведення виховного заходу.

Завдання для самостійної роботи:

1. Заповніть таблицю:

Назва	Мета	Функції	Форми проведення	Етапи планування
Виховний захід				
Виховна година				
Колективна				

творча справа				
Бесіда за «круглим столом»				
Тематична екскурсія				

2. Наведіть алгоритм підготовки і проведення виховного заходу.
3. Скласти кросворд з запропонованих термінів до семінарського заняття (з відповідями).

Питання для самоконтролю

1. Поясніть відмінність у трактуванні понять «захід», «справа», «гра».
2. У чому на ваш погляд відрізняється методика проведення тематичного виховного заходу й такого, що є складовою частиною виховної системи?
3. Наведіть алгоритм проведення виховного заходу.
4. Зробіть висновки щодо розмаїття методик організації виховної роботи та необхідності пошуку більш нових, сучасних.
5. З'ясуйте сутність понять «справа», «КТС», наведіть їх ознаки спільні риси, вкажіть відмінності.
6. Яке місце у виховній роботі мають займати КТС?
7. Наведіть етапи колективної творчості й відповідні прийоми, які використовує вихователь для активізації діяльності вихованців.
8. Які види, типи КТС Вам відомі?
9. Які умови реалізації виховних можливостей КТС?
10. Які критерії оцінювання ефективності виховного процесу ви знаєте?

Література:

1. Лозова В. І., Троцько Г. В. Теоретичні основи виховання і навчання: навчальний посібник / Харк. держ. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди. Харків: «ОВС», 2002. 400 с. 2.
2. Ярощук Л.Г. Методика виховної роботи. Навч.-метод. Комплекс. К.: Видавничий Дім «Слово», 2012. 320 с.
3. Лізинський В. М. Практичне виховання в школі. Х.: Ранок, 2008. 320 с.
4. Кондрашова, Л.В., Лаврентьева, О.О., Зеленкова, Н.І. Методика організації виховної роботи в сучасній школі: навчальний посібник. Кривий Ріг: КДПУ, 2008. 187 с.
5. Довідник класного керівника в запитаннях та відповідях / авт.-упоряд. М. Є. Канцедал, О. М. Кравцова. Х.: Веста: Видавництво «Ранок», 2006. 384 с.
6. Помиткін Е. О. Робоча книга вихователя. Вип. 1. Тернопіль: ТОШПО, 2000. 300 с.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ № 6

*Наші діти - це наша старість.
Правильне виховання - це наша щаслива старість,
погане виховання - це наше майбутнє горе, це наші сльози,
це наша провина перед іншими людьми.
А.С. Макаренко*

Тема: Педагогічна діагностика якості виховної роботи

Мета: ознайомити здобувачів вищої освіти з діагностикою вихованості, її сутністю, сприяти осмисленню її завдань та функцій, провідних напрямів роботи класного керівника, мета, функції, ознайомити з методикою проведення соціометричної процедури

Основні поняття: діагностика вихованості, функції діагностики, види діагностики, критерії діагностики, рівні діагностики, соціометрія

ПЛАН

1. Педагогічна діагностика в роботі вихователя: зміст, етапи, методи педагогічної діагностики.
2. Програма вивчення особистості учня.
3. Програма вивчення учнівського колективу.
4. Планування виховної роботи класного керівника з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей.
5. Соціометрична техніка (за Дж. Морено).
6. Соціометрична процедура для учнів.

Методичні поради при підготовці до семінарського заняття

З метою узагальнення вивченого, успішного виконання завдань самостійної роботи, опрацювати рекомендовану літературу, знати відповіді на запропоновані питання.

Визначить ключові поняття, їх визначення запишіть у словник.

Підготуйтеся до заповнення таблиці, користуючись рекомендованою літературою.

Опрацювавши рекомендовану літературу, законспектувати та підготуватися до виступи відповідно до плану семінарського заняття.

Слід пам'ятати, що сутність конспектування полягає не в переписуванні тексту, а у виділенні основних думок тексту та записуванні їх до конспекту в скороченому вигляді своїми словами.

Методичні настанови

Діагностика (від грецького *diagnostikos* – здатний розпізнавати) – процес розпізнавання й оцінки властивостей, особливостей і станів людини, що полягає в цілеспрямованому дослідженні, тлумаченні отриманих результатів і їхньому узагальненні у вигляді висновку. Діагностика використовується для оцінки здоров'я, фізичного й психічного розвитку, професійної придатності, а також і в інших сферах діяльності людини.

Об'єктом діагностики якості виховної роботи є розумовий, моральний, трудовий, естетичний та фізичний розвиток учня й стан розвитку учнівського колективу.

Критерії вихованості умовно розподіляють на «тверді» і «м'які». До «твердих» критеріїв належать важливі статистичні дані, які в комплексі характеризують загальний стан вихованості молоді: кількість правопорушень і тенденції їх зміни; кількість молодих людей, котрі відбувають покарання за скоєні злочини; кількість розлучень і сімей, що розпалися; темпи поширення пияцтва, наркоманії, куріння, проституції серед молоді та багато інших показників.

Для характеристики шкільного виховання застосовуються «м'які» критерії, які допомагають педагогам дістати загальне уявлення про перебіг і результати виховного процесу.

Необхідність вивчення учнів зумовлюється потребою у визначенні вихідного рівня сформованості в дитині певних рис для удосконалення процесу навчання та виховання. Формування дитини відбувається у учнівському колективі, який є середовищем для розвитку й вдосконалення кожного окремого учня, саме через колектив вихователь впливає на процес становлення особистості, отже не менш важливим є діагностика рівня розвитку учнівського колективу.

Для реалізації такого підходу вивчення особистості учнів і учнівських колективів повинно проходити відповідно до певних вимог, які визначаються, з одного боку, основними загально-психологічними принципами, а з іншого – конкретними умовами освітнього процесу.

– Процес вивчення учнів є складною і відповідальною ділянкою роботи кожного вчителя і передусім класного керівника. Результати цієї роботи мають бути основою планування і проведення виховної роботи з учнями, а також дозволяють координувати роботу з учителями, батьками учнів та іншими вихователями, які здійснюють виховну роботу з конкретним учнем і колективом вихованців в цілому. З цією метою класний керівник ретельно і систематично має фіксувати результати діагностики особистості учнів і класних колективів.

Програма вивчення колективу має таку ж структуру, що й програма вивчення особистості, однак до неї слід додати ті розділи, що описують суто колективні стосунки: склад класу, рівень розвитку колективу, стосунки у колективі та діяльність активу, місце класного колективу у шкільному.

Соціометрична техніка, розроблена Дж. Морено, застосовується для діагностики міжособистісних і міжгрупових відносин з метою їхньої зміни, поліпшення й удосконалювання. За допомогою соціометрії можна вивчати типологію соціального поведіння людей в умовах групової діяльності, судити про соціально-психологічну сумісність членів конкретних груп.

Використання соціометрії дозволяє проводити вимір авторитету формального і неформального лідерів для перегрупування людей у командах так, щоб знизити напруженість у колективі, що виникає через взаємну ворожість деяких членів групи. Соціометрична процедура проводиться груповим методом, його проведення не вимагає великих часових витрат (до 15

хв.). Вона дуже корисна в прикладних дослідженнях, особливо в роботах по удосконалюванню відносин в учнівському колективі.

Готуючись до заняття, опрацюйте рекомендовану літературу з теми. Особливу увагу зверніть на методику проведення соціометрії в шкільному колективі.

Практичні завдання на семінарському занятті:
Проведення соціометрії у академгрупі.

Завдання для самостійної роботи:

1. Заповніть таблицю «Педагогічна діагностика в роботі класного керівника» зміст, етапи, методи педагогічної діагностики.

Назва	Зміст	Етапи	Методи педагогічної діагностики
Педагогічна діагностика			

2. Опишіть загальна схема дій при соціометричному дослідженні.
3. Дайте стисло характеристику методів вивчення особистості учня та учнівських колективів.
4. Назвіть критерії, рівні та показники вихованості особистості учня.
5. Скласти кросворд з запропонованих термінів до семінарського заняття (з відповідями).

Питання для самоконтролю

1. Розкрийте сутність діагностики вихованості.
2. У чому полягає основна мета діагностики вихованості?
3. Назвіть функції діагностики вихованості.
4. Назвіть види діагностики в роботі класного керівника.
5. Розкрийте критерії вихованості особистості учня.
6. Назвіть рівні вихованості особистості учня.
7. Назвіть ступені вихованості
8. Розкрийте показники вихованості.
9. Схарактеризуйте методи діагностики вихованості.
10. Розкрийте умови успішного діагностування вихованості.
11. У чому полягає методика проведення соціометрії?

Література:

1. Карпенчук С. Г. Теорія і методика виховання: навч. посіб. К.: Вища школа, 2005. С. 48-54.
2. Лозова В. І., Троцько Г. В. Теоретичні основи виховання і навчання: навчальний посібник. Харків, 2002. 400 с.
3. Морено, Я. Л. Соціометрія: Експериментальний метод і наука про суспільство / Пер. з англ. А. Боковикова. - М.: Академічний Проект, 2001.
4. Омеляненко В.Л., Кузьминський А. І. Теорія і методика виховання: навч. посіб. К., 2008. 415 с.

5. Марків В. М. Теорія виховання : навчально-методичний посібник / Володимир Миколайович Марків. Кривий Ріг: КПІ, 2015. 241 с.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ № 7-8

Якщо Ви бажаєте, щоб діти творили, створювали художні образи, перенесіть з вогника своєї творчості хоча б одну іскру в свідомість дитини. Якщо Ви не вмієте творити, або вам здається пустою забавою спуститися до світу дитячих інтересів, – нічого не вийде.

В. Сухомлинський

Тема: Захист виховного заходу

Мета: сприяти виробленню у здобувачів вищої освіти необхідних професійних умінь та навичок організації і здійснення виховної роботи з основних напрямків виховання, навчити здобувачів вищої освіти розкривати особливості методики підготовки та проведення виховних заходів, добирати матеріал та готувати сценарії, проводити визначені форми виховної роботи на практиці

Методичні поради при підготовці до семінарського заняття

З метою узагальнення вивченого уважно опрацюйте методичні рекомендації до підготовки та проведення виховного заходу (Додаток А).

Оберіть форму і тему заняття. Скористайтесь основними орієнтирами виховання учнів 5-7 класів закладу загальної середньої освіти.

Визначте клас для того, щоб врахувати при підготовці і проведенні вікові особливості учнів.

Доберіть зміст, скориставшись наявними джерелами.

Складіть список літератури та Інтернет-джерел до заходу.

Продумайте використання засобів виховання. Вкажіть обрані засоби в конспекті.

Складіть сценарій виховного заходу з використанням методики проведення обраної форми виховної роботи.

Підготуйте засоби виховання.

Методичні настанови

1. Підготовка до проведення виховного заходу має займати не менше 7-8 днів.

2. Тема виховного заходу залежить від віку учнів, рівня розвитку первинного колективу.

3. Тема виховного заходу має викликати в учнів інтерес.

4. Складіть сценарій виховного заходу, чітко визначивши тему, мету, необхідне обладнання, етапи.

5. Доберіть для виховного заходу цікавий матеріал, який спонукав би учнів до активної участі у його проведенні.

6. Забезпечуйте мажорний тон у спілкуванні з учнями.

7. Заохочуйте учнів до активної участі у підготовці, організації та проведенні виховного заходу.

8. Ураховуйте особливості соціально-психологічного розвитку дітей різного шкільного віку.
9. Створюйте сприятливі умови для різнобічного розвитку учнів у процесі підготовки та проведення виховного заходу.
10. Навчайте дітей спілкуватися, виховуйте у них толерантність.
11. Поважайте думки всіх вихованців, особливо нестандартні.
12. Залучайте всіх учнів до організації та проведення виховного заходу, не залишайте поза увагою несміливих.
13. Вивчайте інтереси учнів для визначення подальших тем виховних заходів.

Практичні завдання на семінарському занятті:

1. Підготовка і проведення одного виховного заходу в школі, складіть його сценарій, проаналізуйте хід підготовки, проведення і досягнуті результати (Додаток А).
2. Аналіз виховного заходу, проведеного іншим здобувачем вищої освіти (Додаток Б).

Література:

1. Александрова В.А. Виховання у старшокласників громадянськості. Класному керівнику. 2016. №8. С. 37-45.
2. Артемчук В. К. Нема без кореня рослини, а нас, людей, - без Батьківщини. *Позакласний час*. 2010. № 6. С. 29-30.
3. Баланович О. В. Це моя Україна. *Класному керівнику. Усе для роботи*. 2016. № 7. С. 17-22.
4. Балик В. Й. Я єсть народ, якого правди сила ніким звойована ще не була! *Класному керівнику. Усе для роботи*. 2016. № 6. С. 19–22.
5. Благодійність у школі: практичний посібник / упоряд. Н. Чиренко. К.: Шкільний світ, 2014. 128 с.
6. Бех І. Патріотичне і громадянське виховання: лінії зіткнення та розмежування. *Рідна школа*. 2016. № 8-9. С. 8-10.
7. Бех І., Чорна К. Програма українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді. *Шкільний світ*. 2014. № 23. С. 5-21.
8. Большакова Н. О. Проектування системи національно-патріотичного виховання в школі. *Виховна робота в школі*. 2015. № 12. С. 18-26
- Боковець І. І. Молодь – за толерантність: (виховний захід, 10-11 кл.). *Виховна робота в школі*. 2012. №10. С. 27-29.
9. Бранець М. М., Клиш Г. П. Я - патріот і господар своєї землі: національно-патріотичний проект. *Все для вчителя*. 2016. № 7. С. 29.
10. Буйна Н. А. Взаємодія школи, сім'ї, громадськості у формуванні свідомого громадянина-патріота. *Виховна робота в школі*. 2016. № 2. С. 8-10.
11. Венгерак Т. О. Система позакласної та виховної роботи. *Світ виховання*. 2010. № 1. С. 22–24.
12. Видиш С. Сутність позакласної виховної роботи. *Директор школи. Україна*. 2010. № 4. С. 31–36.

13. Врублевська М. О. Комплексно-цільова програма з удосконалення системи громадянського виховання «Ми – українці» (2016-2021 рр.). *Виховна робота в школі : Науково-методичний журнал*. 2016. №6. С. 15-31
14. Години спілкування. 5-7 класи / упоряд. Н. Чиренко. К.: Шкільний світ, 2014. 120с.
15. Голозубова Н. І. Дерево міцне корінням, а людина - родом: (Історія моєї родини в історії мого села) (1-9 кл). *Виховна робота в школі*. 2012. №9. С. 24-27.
16. Етновиховний простір сучасного загальноосвітнього навчального закладу: теорія і практика: методичний посібник / за ред. докт. пед. наук., профес. Н.В. Лисенко. К.: Педагогічна думка, 2012. 208 с.
17. Єщенко М. М. Шляхи забезпечення всебічного розвитку учнів у позакласній виховній роботі. *Виховна робота в школі*. 2014. № 2. С. 2–6.
18. Запальська Ю. Любіть свою хату, хоч і небагату: (родинне свято, 9 кл.). *Виховна робота в школі*. 2012. №10. С. 48-52.
19. Ільченко Л. М. Мова – коштовний скарб народу: (До Дня української писемності та мови, 7 кл.). *Виховна робота в школі*. 2012. №10. С. 30-39.
20. Інтелектуальні ігри. 5-11 класи / упоряд.: Л. Шелестова, Н. Чиренко, Н. Чернякова. К.: Шкільний світ, 2012. 128 с.
21. Капелько І. І. Формування національної свідомості засобами родинно-патріотичного виховання та шляхом використання інформаційно-комунікаційних технологій. Педагогічна майстерня. 2017. № 1. С. 27-31
22. Клокач Л. В. Тернистими стежками: (до Дня вшанування жертв голодомору, 6-7 кл.). *Виховна робота в школі*. 2012. № 10. С. 12-13.
23. Колісниченко В. М. Символи держави і народу : школа патріотичного виховання. Позакласний час. 2015. № 1. С. 5-8.
24. Кратасюк Л. Я люблю Україну [Текст]. *Відкритий урок: розробки, технології, досвід*. 2014. № 9. С. 75–79.
25. Крупська Н. М. Вечір знайомства «Здоров'я наших дітей» (батьківські збори- тренінг, 5 кл.). *Виховна робота в школі*. 2012. №10. С. 9-11.
26. Леонов О. Позакласна фізкультурно-оздоровча робота як засіб виховання фізичної культури школярів. *Фізичне виховання в школі*. 2010. № 4. С. 42–44.
27. Марченко Т. Організація діяльності класного керівника у виховній роботі. Шкільний світ. 2012. № 36. С. 5-10
28. Мельниченко І. М. Формування громадянської та національної самосвідомості особистості в поліетнічному освітньому середовищі: методичні рекомендації та розробки уроків і виховних годин. *Початкове навчання та виховання: Науково-методичний журнал*. 2016. №22/24. С. 39-52.
29. Методичні рекомендації щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах. *Початкова освіта*. 2015. № 13. С. 9-11
30. Оржеховська В.М., Федорченко Т.Є. Технології розбудови виховної системи загальноосвітнього навчального закладу : навчально-методичний посібник. Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2014. 172с

- 31.Охредько О. Ігрові методи навчання: Реалізуємо ідеї життєтворчості *Директор школи*. 2010. №31. С. 22.
- 32.Передерій О. П. Ми – українці!. *Виховна робота в школі*. 2015. №8. С. 16–21.
- 33.Перенчук Л. Методичні рекомендації щодо планування виховної роботи класного керівника. *Класному керівнику. Усе для роботи*. 2012. №9. С. 8-16.
- 34.Політико С. В. Докладно про вітаміни. *Виховна робота в школі*. 2012. №8. С. 54-55.
- 35.Приходько Ю. М. «Я люблю Україну»: (конкурс-гра). *Шкільний бібліотекар*. 2016. № 4. С. 8-11.
- 36.Рожкова С. Б. Сім'я та здоров'я. *Класному керівнику. Усе для роботи*. 2012. №9. С. 44-45.
- 37.Срібненко О. О. Виховуємо любов до Батьківщини. *Все для вчителя*. 2016. № 10. С. 7.
- 38.Ступак Т., Солодовник Н. Творчі та ігрові форми проведення класної години *Заступник директора школи*. 2012. №11. С. 49-65.
- 39.Ціннісне ставлення до суспільства та держави: виховні заходи. 5-8 класи / упоряд. Л. Шелестова, Н. Чиренко, Н. Чернякова. К.: Шкільний світ, 2012. 128 с.
- 40.Ціннісне ставлення до сім'ї, родини, людей: виховні заходи. 5-8 класи / упоряд. Л.Шелестова, Н. Чиренко, Н. Чернякова. К.: Шкільний світ, 2012. 128 с.
- 41.Янушек. О. В. Морально-етична позиція старших підлітків як вияв оцінно-ціннісного ставлення до себе. *Виховна робота в школі*. 2012. №8. С. 5-12.

Індивідуальне навчально-дослідне завдання

Індивідуальне навчально-дослідне завдання (ІНДЗ) є видом позааудиторної індивідуальної роботи здобувача вищої освіти навчального, навчально-дослідного характеру, яке використовується в процесі вивчення програмного матеріалу навчального курсу і завершується складанням підсумкового заліку.

Мета ІНДЗ. Самостійне вивчення частини програмного матеріалу, систематизація, поглиблення, узагальнення, закріплення та практичне застосування знань студента з навчального курсу та розвиток навичок самостійної роботи.

Зміст Індивідуального навчально-дослідного завдання (ІНДЗ)
ІНДЗ – це завершена теоретична або практична робота в межах навчальної програми спецкурсу «Методика виховної роботи», яка виконується на основі знань, умінь і навичок, отриманих у процесі лекційних, семінарських, практичних та лабораторних занять, охоплює декілька тем або зміст навчального курсу в цілому.

Види ІНДЗ:

- медіапрезентація з теми (модуля) або вузької;
- розв'язування та складання розрахункових або практичних (наприклад, ситуативних) задач різного рівня з теми (модуля) або курсу;
- написання тез доповіді з тематики наукової роботи.

Найбільш зручна форма перевірки ступеня освоєння знань і навичок подібного роду – медіапрезентація, що представляють свого роду мікродослідження або моделі майбутніх досліджень.

Тематика медіапрезентацій

1. Мета, завдання, закономірності, принципи, виховної роботи.
2. Основні напрями діяльності класного керівника.
3. Характеристика національного виховання учнів (зміст, форми, методи, засоби).
4. Планування роботи класного керівника.
5. Методи формування свідомості особистості.
6. Характеристика морально-етичного виховання учнів (зміст, форми, методи, засоби).
7. Методи формування суспільної поведінки учнів.
8. Учніський клас як колектив: характеристика, етапи формування, принципи та перспективи розвитку, структура, органи управління, розподіл доручень та обов'язків, рівень вихованості, ідеологія.
9. Класні виховні години: тематика, методика проведення.
10. Прийоми та засоби виховання учнів.
11. Основні функції класного керівника.
12. Позакласні форми та методи виховної роботи (круглі столи, гуртки за інтересами, спортивні секції, дискусійні клуби, радіогазета тощо).
13. Критерії оцінювання роботи класного керівника.
14. Планування та проведення загальношкільних масових виховних заходів.
15. Організація естетичного виховання учнівської молоді.
16. Шкільне самоврядування: структура, функції, напрями діяльності.
17. Методи стимулювання діяльності й поведінки учнів.
18. Правове виховання учнів.
19. Методи контролю й аналізу ефективності виховання учнів.
20. Основні вимоги до плану виховної роботи класного керівника.
21. Характеристика екологічного виховання учнів (зміст, форми, методи, засоби).
22. Загальна характеристика напрямів виховання учнів.
23. Характеристика економічного виховання учнів (зміст, форми, методи, засоби).
24. Групові форми виховної роботи.
25. Характеристика трудового виховання учнів (зміст, форми, методи, засоби).
26. Індивідуальні форми виховної роботи.
27. Характеристика фізичного виховання учнів (зміст, форми, методи, засоби).
28. Планування роботи класного керівника.
29. Методи контролю й аналізу ефективності виховання учнів.
30. Характеристика екологічного виховання учнів (зміст, форми, методи, засоби).

Критерії оцінювання

Розподіл балів за виконаними завданнями

№з /п	Практичне завдання	Сума балів
1	Відповідь на семінарському занятті	3x6=18
2	Виконання самостійної роботи	2x6=12
3	Написання тез доповідей з наукової роботи	15
4	Написання сценарію виховного заходу	10
5	Захист виховного заходу	25
6	Аналіз виховного заходу, проведеного іншим здобувачем вищої освіти	10
7	Медіапрезентація	10
	Загальна сума балів	100

Відповідно до національної шкали та ECTS оцінка за педагогічну практику, що носить форму диференційованого заліку, має наступне змістове наповнення:

Сума балів	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту, практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
74-81	C		
64-73	D		
60-63	E	задовільно	
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Структура методичної розробки виховного заходу

Методична розробка виховного заходу має містити такі основні пункти:

- Назва заходу;
- Форма проведення;
- Виховна мета заходу;
- Місце проведення (класна кімната, бібліотека, музей, спортивний майданчик тощо);
- Обладнання;
- План проведення;
- Опис підготовчого етапу (якщо він містить важливі справи);
- Хід проведення;
- Список використаних джерел.

Всі перелічені пункти є необхідними для визначення змісту заходу, його доцільності, ретельної підготовки. Вони дозволяють організатору заходу з'ясувати необхідні засоби, методи, прийоми виховного впливу.

Проведення заходу. (Хід проведення)

а) Вступне слово вчителя чи ведучого, який повідомляє тему та мету проведення виховного заходу. Причому, наголошує на актуальності і важливості цього заходу задля розвитку учнів та учнівського колективу. Іноді цей етап може бути представлений у вигляді інсценівки, урочистого привітання гостей та учасників, у віршованій чи ігровій формі. Головним завданням при цьому має бути – налаштувати учасників на майбутню діяльність.

б) Безпосереднє проведення заходу, хід якого залежить від тієї форми, яка для нього обрана. Це можуть бути: бесіда, обговорення проблеми, попередньо підготовлені виступи учнів, перегляд і аналіз кінофільму, діафільму, творів образотворчого мистецтва, обговорення прочитаної книжки, статі, виступи запрошених цікавих людей, вікторина тощо.

в) Підведення підсумків, рефлексія.

Іноді буває так, що захід закінчено, але не завершено, тобто учнями залишається неусвідомленим виховний ефект від проведеного часу.

Такий аналіз підсумків необхідний і він має дві основні функції – **організуючу й виховну:** регулярний аналіз сприяє кращій організації роботи, спонукає більш серйозно ставитися до дорученої справи, оскільки його підсумки й результат не залишаються непоміченими, а піддаються оцінці, аналіз – також і гарна школа виховання спостережливості, самокритичності, вимогливості, формування суспільної думки, правильного ставлення до критики, підвищення педагогічної майстерності.

Аналізуючи виховний захід, треба, насамперед, фіксувати позитивні результати, вказувати ті прийоми, умови, методи, які привели до успіху, з'ясувати причини невдач.

Схема аналізу виховного заходу

1. Загальні відомості. Дата проведення, клас, форма виховного заходу, мета.
2. Аналіз підготовчого етапу до проведення виховного заходу. Ініціатори та організатори виховного заходу (вчитель, учні, адміністрація школи тощо); врахування інтересів та ініціативи учнів під час вибору теми та форми заходу; особливості підготовки до виховного заходу із завданнями виховання, рівнем розвитку дитячого колективу, віковими особливостями школярів.
3. Аналіз гігієнічних, матеріально-технічних та естетичних умов. Готовність приміщення (чистота, освітлення, температура та ін.); естетика оформлення (інтер'єр, відповідність оформлення формі та змісту виховного заходу, доступність його для сприйняття оточуючими та ін.); технічне обладнання (якість аудіовізуальної апаратури та доцільність її використання).
4. Аналіз виховного заходу. Відповідність виховного заходу його меті та формі проведення; різноманітність та доцільність діяльності учнів (пізнавальна, трудова, ігрова, художня, спортивна та ін.) під час проведення виховного заходу; емоційний стан школярів на різних етапах проведення виховного заходу.
5. Аналіз комунікативної діяльності вихователя. Роль вчителя у підготовчому процесі та проведення виховного заходу; особливості стилю спілкування вчителя з вихованцями під час підготовки та проведення виховного заходу; особливості оцінних суджень вихователя та їх об'єктивність; зацікавленість вихователя у створенні емоційного клімату, активізації ініціативи учнів та їхньої уваги; стимулювання позитивних досягнень, створення в них перспективних прагнень.
6. Загальна оцінка виховного заходу. Вплив виховного заходу на становлення особистості школяра, зміцнення взаємовідносин у дитячому колективі; досягнення виховної мети; методичні помилки та недоліки педагога, їх причини та шляхи усунення; висновки та пропозиції.

Методика «Розуміння моральних цінностей»
(Кондрашова Л.В., Лаврентьєва О.О., Зеленкова Н.І.)

Вам буде запропоновано три групи завдань, що стосуються моральних цінностей.

Розв'язуючи їх, ви маєте нагоду перевірити, чи правильно розумієте сутність понять.

Завдання I

Необхідно вибрати з числа запропонованих варіантів той, що найбільше підходить до даного поняття

1. Добра людина – це та, яка...
  - а) відзначається високими моральними якостями;
  - б) чуйно ставиться до всього живого;
  - в) ввічлива;
  - г) не любить підкреслювати своїх достоїнств.
2. Справедливість – це...
  - а) об'єктивне, неупереджене ставлення до себе та інших людей, пов'язане із розумінням невід'ємних прав людини;
  - б) сукупність вищих моральних принципів, якими людина керується у своїй громадській і особистій поведінці;
  - в) сумлінне ставлення до своїх обов'язків;
  - г) слідування нормам, правилам, канонам поведінки.
3. Відповідальність – це...
  - а) постійність у своїх поглядах і почуттях;
  - б) сукупність рис, що характеризують позитивні якості, честь, гідність тощо;
  - в) усвідомлення людиною своєї громадянської ваги;
  - г) усвідомлений обов'язок відповідати перед своїм сумлінням і суспільством за кожний свій вчинок, дію, слово.
4. Працелюбність – це...
  - а) дотримання твердо встановленого порядку, який є обов'язковим для всіх членів даного колективу;
  - б) завзятість, стійкість, непохитність у досягненні певної мети;
  - в) потреба спрямовувати фізичну та розумову енергію на створення або перетворення матеріальних або духовних, цінностей;
  - г) сумлінне виконання певної справи.

Завдання II

До поданого слова доберіть з чотирьох запропонованих синонім (вибрати можна тільки одне слово):

1. відповідальність і...
  - а) обов'язок, б) совість, в) чесність, г) гордість;
2. працелюбність і...
  - а) щирість, б) цілеспрямованість, в) активність, г) сила;
3. доброта і...
  - а) довіра, б) милосердя, в) хоробрість, г) скромність.
4. справедливість і...
5. а) чесність, б) неупередженість, в) тактовність, г) вірність.

Завдання III

До поданого слова доберіть одне протилежне за значенням:

1. добрий і...
а) жадібний, б) злий, в) сердитий, г) чужий;
2. працелюбний і...
а) розумний б) закоханий, в) лінивий, г) сонний;
3. відповідальний і...
а) забудькуватий, б) безвідповідальний, в) нечесний, г) лицемірний;
4. справедливий і...
а) немилосердний, б) невірний, в) жорстокий, г) несправедливий.

Опрацювання результатів

Нарахуйте собі по два бали за варіанти відповідей 1б, 2а, 3г, 4в, у першому завданні; по одному – за варіанти 1а, 2в, 3б, 4г у другому і так само за відповіді 1б, 2в, 3б, 4г – у третьому завданні.

Інтерпретація: Якщо ви отримали 15-16 балів, то ваші знання моральних цінностей знаходяться на високому рівні. Ви правильно розумієте сутність основних моральних цінностей і можете вдало оперувати моральними поняттями. Хотілося б вірити, що ваші знання знаходяться застосування у повсякденному житті.

9-14 балів. Ви інтуїтивно розумієте сутність моральних цінностей, беручи свої уявлення з реального життя. Але вам варто визначити, що означає бути добрим, справедливим, відповідальним, працелюбним.

8 балів і менше. Ви навряд чи розумієте, що таке моральні цінності, але це не свідчить про вашу аморальність. Можливо, варто замислитися над тим, якою людиною ви хочете бути, а не плисти за течією.

Коментар: 15-16 балів свідчать про високий рівень розуміння сутності моральних цінностей, 9-14 – про середній і 8 балів – про початковий.

Тести для визначення рівня сформованості громадянських якостей учнів
(Кондрашова Л.В., Лаврентьева О.О., Зеленкова Н.І.)

Інструкція: для визначення рівня сформованості громадянських якостей слід скористатися шкалою, у якій ці якості оцінюються за п'ятибальною системою: 4 бали – це максимальний рівень даної якості, 3 – високий, 2 – середній, 1 – низький, 0 – повна її відсутність.

Тест можна використовувати як для експертного оцінювання вихователями учнів, так і для самооцінки.

Бланк

№	Громадянські якості	Бали					Антигромадські якості
		4	3	2	1	0	
1	Прихильність державним інтересам						Егоїстичність інтересів
2.	Демократичність						Авторитарність
3.	Суспільна ініціативність						Суспільна пасивність
4.	Гуманістичність						Мізантропія
5.	Етнічність						Денаціональність
6.	Державна патріотичність						Державна нігілістичність
7.	Громадянська відповідальність						Громадянська безвідповідальність
8.	Громадянська дисциплінованість						Громадянська недисциплінованість
9.	Громадянська а самосвідомість, політичність						Аполітичність
10.	Почуття громадянського обов'язку						Громадянська необов'язковість
11.	Громадянська мужність						Громадянська непокірність
12.	Прихильність до вселюдських вартостей						Націольнальна обмеженість
13.	Національна гідність						Комплекс меншовартості
14.	Готовність захищати Батьківщину військовими засобами						Угодовство, слабовілля
15.	Терпимість до представників інших етносів						Ксенофобія
16.	Піклування про державну мову, піднесення її престижу						Нехтування державною мовою, байдуже чи негативне ставлення до неї
17.	Екофілія, піклування про природу						Агресивність д природи. Екофобія о
18.	Приязнь до громадських обрядів						Нехтування громадських обрядів
19.	Повага до національних традицій						Скепсис, нехтування національними традиціями

20.	Правосвідомість						Схильність до правових відхилень у діяльності та поведінці
21.	Державницький оптимізм						Державницький песимізм
22.	Почуття місцевого патріотизму (любов до місцевості проживання, її людей, культури)						Зневага до свого місця проживання
23.	Відданість справі українського державотворення						Антипатія до справи українського державотворення
24.	Громадянська активність						Громадянська мімікрія, ригідність
25.	Громадянська вірність						Громадянська зрадливість
26.	Філантропічність						Скупість
27.	Політична воля						Безвільність

Обробка тесту. 91 бал і вище – вищий рівень громадянської вихованості; 80-90 – високий рівень, 50-80 – середній, 30-50 – низький, до 30 балів – початковий.

**Методика діагностики «перешкод» у встановленні емоційних
контактів
(В.В. Бойка)**

Інструкція. Читайте судження та відповідайте «так» або «ні»:

1. Зазвичай наприкінці робочого дня на моєму обличчі помітна втома.
2. Трапляється, що при першому знайомстві емоції заважають мені зробити більш сприятливе враження на партнерів (гублюся, хвилююся, замикаюся або, навпаки, багато говорю, перезбуджуюся, веду себе неприродно).
3. В спілкуванні мені часто бракує емоційності, виразності.
4. Мабуть, я здаюся оточуючим занадто суворим.
5. Я в принципі проти того, щоб зображати чемність, якщо тобі не хочеться.
6. Я зазвичай вмію приховати від партнерів спалахи емоцій.
7. Часто в спілкуванні з колегами я продовжую думати про щось своє.
8. Буває, я бажаю виразити партнеру емоційну підтримку (увагу, співчуття, співпереживання), та він цього не відчуває, не сприймає.
9. Частіше всього в моїх очах або виразі обличчя видається стурбованість.
10. В діловому спілкуванні я намагаюсь приховувати свої симпатії до партнерів.
11. Всі мої неприємні переживання зазвичай написані на моєму обличчі.
12. Якщо я захоплююсь розмовою, то міміка обличчя стає занадто виразною, експресивною.
13. Мабуть, я дещо емоційно скований, відлюдкуватий.
14. Я зазвичай перебуваю в стані нервового напруження.
15. Зазвичай я відчуваю дискомфорт, коли потрібно обмінюватись рукопотисками в діловій обстановці.
16. Іноді близькі люди вказують мені: не напружуй м'язи обличчя, не криви губи, не зморщуй обличчя і т. п.
17. При розмові занадто жестикулюю.
18. Зазвичай в новій ситуації мені важко бути розкутим, природнім.
19. Мабуть, моє обличчя часто виражає печаль або стурбованість, хоча на душі спокійно.
20. Мені важко дивитися в очі при спілкуванні з незнайомою людиною.
21. Якщо я хочу, то мені завжди вдається приховати свою неприязнь до поганої людини.
22. Мені часто буває чомусь весело без будь-якого приводу.
23. Мені часто просто зробити за власним бажанням або на замовлення різні вирази обличчя: зобразити печаль, радість, переляк, відчай і т. п.
24. Мені говорили, що мій погляд важко витримати.
25. Мені щось заважає виражати теплоту, симпатію людині, навіть якщо я відчуваю ці почуття до неї.

Підведіть результати самооцінки:

Перешкоди» у встановленні емоційних контактів	Номера питань та відповіді за «ключем»
Невміння управляти емоціями, дозувати їх	+1,-6,+11,+16,-21
Неадекватне проявлення емоцій	-2,+7,+12,+17,+22
Негнучкість, нерозвиненість, невиразність емоцій	+3,+8,+13,+18,-23
Домінування негативних емоцій	+4,+9,+14,+19,+24
Небажання зближатися з людьми на емоційній основі	+5,+10,+15,+20,+25

Яку кількість балів Ви набрали? Вона може коливатися в межах від 0 до 25. Чим більше балів, тим виразніше Ваша емоційна проблема в повсякденному спілкуванні. Проте не слід тішитись, якщо Ви набрали дуже мало балів (0-2). Або Ви не були відвертими, або погано бачите себе зі сторони. Якщо ж Ви набрали не більше 5 балів – емоції зазвичай не заважають Вам спілкуватися з партнерами; 6-8 балів – у Вас є деякі емоційні проблеми в повсякденному спілкуванні; 9-12 балів – свідок того, що Ваші емоції «на кожен день» в деякій мірі ускладнюють взаємодію з партнерами; 13 балів і більше – емоції дуже заважають Вам встановлювати контакти з людьми, можливо, Ви піддаєтесь яким-небудь дезорганізуючим рішенням або станам. Зверніть увагу, чи немає конкретних «перешкод», які чітко виникають у Вас – ті пункти, по яким Ви набрали 3 та більше балів.

Діагностика рівня емоційної стабільності (за Г.Ю.Айзенком)

1. Чи часто Ви відчуваєте потребу мати друзів, які Вас розуміють, можуть підбадьорити чи втішити?
2. Чи вважаєте Ви, що Вам важко відповідати «Ні»?
3. Чи часто у Вас бувають спади та піднесення настрою?
4. Чи часто Ви почуваєте себе нещасним(ною) без достатніх на те причин?
5. Чи виникає у Вас почуття ніяковості і хвилювання, коли Ви хочете розпочати розмову із симпатичною(ним) незнайомкою(цем)?
6. Чи часто Ви тривожитесь з приводу того, що зробили або сказали щось таке, чого не слід було робити або говорити?
7. Чи легко Вас образити?
8. Чи правильно, що Ви іноді сповнені енергії так, що все горить в руках, а іноді зовсім мляві?
9. Чи часто Ви мрієте?
10. Чи часто Вас непокоїть почуття вини?
11. Чи вважаєте Ви себе людиною збудливою і чутливою?
12. Чи часто, виконавши якусь важливу справу, Ви відчуваєте, що могли б виконати її краще?
13. Чи буває, що Вам не спиться через те, що різні думки «лізуть» у голову?
14. Чи буває у Вас серцебиття? 15. Чи бувають у Вас напади тремтіння?
15. Чи хвилюєтесь Ви з приводу якихось неприємних подій, які могли б відбутися?
16. Чи часто Вам сняться кошмари? 18. Чи турбує Вас який-небудь біль?
17. Чи можете Ви назвати себе нервовою людиною?
18. Чи легко Ви ображаєтесь, коли люди вказують на Ваші помилки в роботі або на Ваші особистості недоліки?
19. Чи непокоїть Вас почуття, що Ви чимось гірші за інших?
20. Чи дбаєте Ви про своє здоров'я?
21. Чи страждаєте Ви через своє безсоння?

Підрахуйте кількість позитивних відповідей. За кожен позитивну відповідь присвоюється 1 бал. Для особи, яка набрала 12 і більше балів, характерна низька емоційна стабільність. Менше 12 балів свідчать про те, що емоційна стабільність людини сформована на достатньому рівні.

Результати діагностики дозволяють визначити основні проблеми, які є в учнів щодо прояву та регуляції емоційних станів. А щоб навчити їх правильному поведінню, окремим прийомам, проводяться спеціальні заняття.

При цьому завданнями педагога є:

1. Підвищити рівень знань учнів з теоретичних основ емоційної культури;
2. Відпрацювати та закріпити способи емоційної регуляції власної поведінки;
3. Розвивати в школярів емоційне сприйняття та установку на емоційне світовідчуття та світосприйняття;
4. Сформувати прийоми самопізнання та самовдосконалення емоційної сфери особистості;
5. Озброїти методикою керування власними емоціями та емоційними станами оточуючих.

Ігри на згуртованість колективу

Перш ніж перейти безпосередньо до опису вправ – кілька слів, що стосуються «організаційного моменту».

Де й коли. Перше питання: де проводити заняття? На першому етапі знайомства й первинного зближення вихованців класний керівник може обійтися кабінетом, у якому потрібно зробити перестановку. Парт краще позбутися – винести в коридор або розставити уздовж стін, оскільки більшість вправ вимагає кола спілкування. Другий і третій етапи подальшого зближення з визначенням неформальних лідерів потребують більшого простору. Ідеальний варіант – якщо є актова зала.

Що стосується часу проведення занять, то тут можливі різні варіанти. Якщо у вас, наприклад, класна година раз на тиждень – можна так і розподілити дні занять. Можна всі три етапи провести послідовно за три дні. Нарешті, є можливим і одноденний варіант, але тоді потрібно врахувати, що учні в цей день більше нічим не повинні займатися, тому що навантаження для них виявиться близьким до максимального. Учнів необхідно попередити про це заздалегідь і подбати про відповідну форму одягу – вона має бути «вільно-спортивною», щоб не заважати учасникам і не блокувати виконання «екстремальних» вправ.

Кілька слів про мотивацію. Це стосується як керівника, так і його вихованців. Наш досвід свідчить, що підлітки мають досить високу мотивацію до встановлення дружніх взаємин. Якщо це не так, можна почати роботу з найбільш мотивованою групою вихованців, решта зазвичай «утягуються» згодом. А з окремими учнями, які «випадають» із процесу (зосередженість на навчанні, егоцентризм, закомплексованість, агресивність), потрібно працювати в кожному конкретному випадку й шукати до них підходи.

Знайомство. Спочатку нехай вихованці запам'ятають імена одне одного. Процедура є простою – виконується вправа, що відома під назвою «Снігова куля» (перш ніж назвати своє ім'я, учасник повторює імена всіх попередніх йому учасників), яку ми вже наводили раніше.

Для продовження знайомства пропонуємо завдання, з яких кожний керівник може обиратиме щось доречне: називання свого ім'я з додаванням значущої для оточуючих інформації («Подобається – не подобається»; «Мій герой та антигерой» – кожний називає найсимпатичнішу йому відому особистість, у тому числі й історичну, а також найнеприйнятнішу; позитивні й негативні почуття; «Я – як...» (порівняти себе з якимсь предметом, явищем, вільний метафоричний політ асоціацій вітається).

У профільних класах останнє завдання можна пов'язати з відповідною тематикою. В історичному – порівняти себе з якимсь історичним діячем, у фізичному – з якимсь явищем або законом, у математичному – з теоремами й формулами, у хімічному – з хімічними елементами або речовинами («Я – як інертний газ аргон, мені все «по фіг», «Я – як кислота: не лізь – обпалю...»). Це є чудовою можливістю для професійної діагностики. Якщо, наприклад, в історичному класі нікого, крім Ярослава Мудрого або Жанни Д'Арк не називають, отже, є проблеми щодо «історичної особистісної диференціації»...

Для закріплення значущої інформації можна ввести правило повторення попереднього. Перш ніж висловити інформацію про себе – повтори те, що сказав про себе сусід. Це дещо знижує неминуче первинне напруження й дозволяє сформулювати атмосферу довіри.

Завершити первинне знайомство можна за допомогою завдання «Запитання». Нехай кожний поставить якийсь «уточнювальне» запитання тому з учасників, хто його найбільше чимсь зацікавив.

Причому той, хто відповідає, бере до рук так званий «талісман щирості», що зобов'язує говорити «тільки правду». Талісманом може бути будь-який маленький предмет. Крім психологічного підґрунтя, такий талісман сприяє виведенню назовні зайвого напруження, стає реальною «кінетичною» опорою. І обов'язково поцікавтеся наприкінці заняття про ступінь цікавості первинного знайомства, що відбулося раніше.

Зближення. Пропонуємо провести так зване «Апельсинове зближення». Вихованцям необхідно запропонувати такі умови: ми всі – громадяни «апельсинової республіки» і, крім апельсинів, нічого більше не маємо (до речі, почуття гумору в класного керівника є важливою умовою успішності всієї майбутньої роботи)... І ще: добре було б застатися справжніми апельсинами.

Усе починається із простої процедури «Передай апельсин». Учитель просить передати апельсин по колу й при цьому веде відлік часу. Щоразу цей час повинен скорочуватися. Зрештою ведучий ставить завдання передати апельсин за 1 секунду й при цьому запевняє учасників, що це завдання є цілком реальним.

Нехай діти поміркують, придумуючи різноманітні способи, – так визначатимуться лідери й оригінали. Якщо ступор усе-таки виникне – наведіть вихованців на думку про жолоб із рук, яким апельсин вільно котиться. Ще один спосіб передавання апельсина – затиснути його між підборіддям і грудьми та передавати без допомоги рук. Вправа з таким тісним тілесним контактом провокує цілком зрозумілі затиски, але вчитель наполягає на їх подоланні та в разі падінні апельсина змушує почати все спочатку.

«Мінне поле» – наступне завдання. Учні об'єднуються в пари (можна за принципом «на перший-другий розрахуйсь» або «хлопчик – дівчинка») і розходяться по різні сторони класу (коридору, актовій зали). Між ними в довільному порядку розкладаються «міни» – апельсини. Перші (хлопчики) заплющують очі, другі (дівчинки) повинні їх провести «мінним полем» так, щоб не «підірватися». Складність – у тому, що всі виконують це одночасно – в атмосфері суцільного галасу неможливо почути голос того, хто тебе веде.

«Слалом» – завершальне завдання. Нехай учні самостійно оберуть двох учасників (ведучих), один з яких стане на чолі, а другий – замкне колону вихованців, які стоять, заплющивши очі й поклавши руки на плечі одне одному. Перед ними – кілька апельсинів-«фішок» (збільшуючи кількість апельсинів, можна ускладнювати вправу). Завдання ведучих – даючи команди, провести змійку своїх однокласників між апельсинів, не зрушивши жодного. Якщо це їм не вдасться, обираються нові ведучі.

Завершується заняття спільним ласуванням апельсинами. Хочете, щоб було багато сміху? Тоді запропонуйте очистити апельсини в парах за умови, що в кожного з партнерів діє тільки одна рука. А потім визначте переможців (хто

це зробив першим, у кого вийшла найдовша шкірочка або найбільше її шматочків). І не забудьте паралельно отримати «зворотний зв'язок»: які завдання були найцікавішими, найскладнішими, де зазнали труднощів і як їх долали.

Згуртування. На цьому етапі можна запропонувати кілька найскладніших для виконання завдань, що вимагають справжньої злагодженості й довіри у взаєминах учасників. Класний керівник сам повинен вирішити, якою мірою учні готові/неготові до виконання подібних завдань, і під час їх проведення контролювати дотримання певної «техніки безпеки». Більші класи для зручності доцільно об'єднати у дві групи і кожній дати окреме завдання.

Щоправда, при цьому згуртування відбуватиметься всередині тільки цих груп, але якщо кількість учасників є значною, то з метою безпеки без такого об'єднання/поділу не обійтись.

«Скеля». Поставте стільці вздовж стіни класу, нехай кожний учень вздовж «живої стіни» зі своїх однокласників до її кінця й повернутися на своє місце. Ускладнений варіант — учні стоять обличчям до стіни. «Альпіністові» доводиться хапатися здебільшого за їх шиї. «Зриви» «караються» повторним проходженням.

«Болото». Стільці цього разу стоять по колу, а учні — на них. Потрібно всім почати рух по колу так, щоб повернутися кожному на свій стілець. Ускладнення — половину стільців прибирають геть.

«Медуза». Учні утворюють коло, тримаючись за руки. Перед ними між двома стільцями на рівні «дещо нижче пояса» найнижчого учасника натягнуто мотузку. Потрібно командою поступово «перевалитися» через мотузку, не зачепивши її.

«Ворота». Учні стоять так само, як у попередній вправі, а перед ними — невисока лава. Потрібно проповзти під нею, не розмикаючи рук. Для наочності «провалу» керівник ставить на край лави порожній пластиковий стаканчик, що від найменшого струсу падатиме. Коли після нетривалих тренувань команда заявляє про готовність, учитель наливає в стаканчик трішки води. Тепер будь-яка помилка сама «каратиме» учасників. Ведучий контролює, щоб учасники не розмикали рук навіть у разі перекидання стаканчика. Він просто підливає в нього води й просить продовжити проходження команди під лавою. Суха ганчірка зі шваброю (щоб позбутися наслідків невдалих проходжень) стануть у пригоді.

Наприкінці — знову ж обговорення всіх позитивних і негативних моментів «згуртування», що відбулося. Показником успішності є зацікавлене обговорення результатів на тлі природної фізичної втоми, але з бажанням продовжувати надалі.

Саме такою є орієнтовна схема роботи зі згуртування нового класного колективу. Але її можна використовувати по-різному. Наприклад — у «вертикальному» розрізі, коли під час заняття зі «згуртування» використовується по одній-дві вправи з кожного етапу.

«А вони знову побилися?..» На кожному етапі роботи слід керуватися декількома простими положеннями. Передусім, це дотримання принципів поступовості й «від простого до складного».

Не варто квапитися. Небезпечним є те, що будь-який добрий намір – бажання створити дружний клас є саме таким — потребує психологічної підтримки й у недосвідченого педагога підживлюється опорою на швидкий результат, смак якого педагог відчуває наперед. Це і є пастка. Дружний колектив – це цінність, і як кожна цінність, він потребує копіткої праці впродовж місяців або років. Квапитися – це помилкове намагання якнайшвидше досягти бажаного.

«Після чергового заняття вони знову побилися!.. Я обрав (-ла) не ту вправа. Спробую ось цю... Знову не те! Та що ж таке?..» І опускаються руки. А необхідно просто налаштуватися на сумлінну працю та – головне – самому стати справжнім другом (своїм товаришам і своїм учням).

На останній тезі хотілося б зупинитися. Звісно, діяльність зі згуртування класу не повинна обмежуватися тільки виконанням вправ на знайомство й зближення. Оптимально, якщо ця робота здійснюватиметься комплексно, із залученням педагогів, психологів, батьків і учнів інших класів. Але навіть такий варіант не гарантує успіху, якщо сам учитель не є зразком старшого друга. Навіть спеціальна психологічна освіта тут не допоможе – уся справа в особистісних якостях педагога.

Якщо щось не вийшло, не потрібно злитися на вихованців – слід поміркувати над цим, проаналізувати причини невдачі.

Ви маєте постійно «тримати руку на пульсі колективу» – застосовувати принцип «зворотного зв'язку». Спробуйте частіше цікавитися тим, як почуваються учні; що їм подобається, а що – ні; чому трапляються якісь «збої», якщо такі трапляються.

Не варто забувати про особистісну й професійну діагностику. Більшість завдань і вправ стимулюють саморозкриття вихованців, прояв їх особистісних якостей, зокрема тих, що безпосередньо пов'язані із суспільною й навчальною діяльністю.

Педагогічні ситуації (Л. О. Мільто)

Ситуація 1

Працюючи у першому класі, я помітила, що в учнів регулярно зникають особисті речі. Це, зрозуміло, викликало тривогу. У класі – нервові реакції, підозрілість і скарги. Хто винен у зникненні речей? Я, учителька, повинна була припинити крадіжки. Як це зробити?

Проаналізуйте поведінку вчительки. Що б Ви зробили на її місці у даному випадку? Запропонуйте свій варіант розв'язання педагогічної задачі.

Ситуація 2

Учень вирішив зірвати урок хімії в 7-ому класі. Для цього він на перерві заліз всередину кафедри вчителя і став чекати її приходу. Увійшовши до класу, учителька побачила, як учні завмерли і чогось чекали. Вона звернула увагу на порожнє місце Єгора – головного бешкетника класу. Через погляди хлопців педагог здогадалася, де знаходиться Єгор, тим більше, що підлітка видав його ж лікоть. Вчителька знайшла цікаве рішення у своїх подальших педагогічних діях.

Дайте оцінку педагогічним діям учительки. Сформулюйте проблему і запропонуйте варіант її вирішення.

Ситуація 3

Шестикласники вирішили зірвати урок математики нового вчителя. Колишній дозволяв учитися абияк, ставив за слабкі відповіді гарні оцінки. Новий у своїх вимогах був твердий, здавалося, занадто суворий. Він не сподобався – учні почали з ним боротися, міркуючи: він нам робить погано – ми йому робимо погано.

Ініціатором бойкоту став Вітя І. – міцний, сильний, але не дуже працьовитий лідер. «Братки, - запропонував він, – математик заходить до класу, ми його не бачимо. Зрозуміли?! Репетуємо, розмовляємо, пишемо, читаємо. Нехай хоч розірветься – не реагуємо».

Вчитель заходить до класу. На нього ніхто не звертає уваги. По очах хлопців, по фальшивій їх збудженості вчитель здогадується про бойкот.

Чому виник конфлікт? Чи можна було його уникнути? Якими особистими якостями повинен володіти вчитель, щоб правильно зорієнтуватися в подібній педагогічній ситуації? Що робити вчителю? Запропонуйте свій варіант вирішення педагогічної задачі.

Ситуація 4

Після уроку, коли молода вчителька залишилася одна в класі, до неї підійшов Федір Нестеров, найбільш гамірний, розбишакуватий і невихований учень восьмого класу. Завжди хитрувато-нахабні його очі цього разу були серйозні. Учительці здається, що Федір схвильований, навіть, що вже зовсім дивно, зніяковілий. Мовчить, раптом витягує з кишені аркуш і повідомляє: «Я вірша склав...».

Вчителька любить поезію, знає поезію. Читає і одразу ж розуміє, що вірші не Федора. Правду сказати, вона злегка розгубилася, промимрила щось типу «вірші-то гарні...» і тут же пригадала, що їй потрібно терміново йти – «потім поговоримо». Після наступного уроку Федір знову залишається зі «своїми» віршами. Цього разу це «Станси до Августини» Байрона.

Як поводитися вчительці? Що сказати Федору? Назвіть можливі причини Федорового «натхнення».

Ситуація 5

Вчительку ботаніки школярі поза очі називали кульбабою, що не було для неї таємницею. І ось на уроці один із бешкетників – Петро з великими вухами – запитує вчительку, явно глузуючи: «А можна кульбабу засушити?».

Як вчинити вчительці в даній педагогічній ситуації? Що б зробили Ви?

Ситуація 6

Контрольну роботу в 6-му класі написали погано. Вчителька аналізувала, думала про причини, шукала їх сама. Коли черга дійшла до Віктора С., вона без пояснень попросила щоденник, щоб виставити «незадовільно». Юнак не погодився. Вчителька, підвищивши голос, повторила вимогу. відповідь - мовчання. У настороженій тиші класу пролунав вирок: «Твоїй впертості я не дивуюся, брат твій точно такий же. Недарма, очевидно, і батько від вас пішов, від таких синів утечеш мимоволі...». Могильна тиша тяжко опустилася на урок. Клас зовсім стих, а Віктор піднявся і сказав: «Батько Вам розповість, чому він пішов... Я його про це попрошу. Спеціально для Вас...».

Чому Ви бачите головну причину того, що трапилось? Які принципи педагогічного такту були порушені? У чому Ви не згодні з учителькою?

Ситуація 7

Урок літератури у п'ятому класі. Вчителька «в ударі». Цікаво розповідає, блискуче читає вірші. Сама вона такий свій стан називає «струна, що дзенькає». Клас слухає із захопленням. На «Камчатці», біля стіночки – Сергій, духовна конструкція якого не дотягує до рівня високої поезії, та й натхнення йому не передається. Сергій намагається поговорити із сусідом. Молодим баском вторить «струні, що дзенькає»: «бу-бу-бу, бу-бу-бу». Не зупиняючись, учителька ловить погляд Сергія. Він на хвилину замовкає. Потім знову: бу-бу-бу. Вчителька м'яко кладе йому на плече руку. Знову хвилинка тиші. І знову нестерпне: «бу-бу-бу». «Сергію, помовчи, будь ласка». Не допомагає. Секунда затишшя – і все спочатку.

Дайте психолого-педагогічну оцінку педагогічним діям учительки. Що б Ви зробили на її місці?

Ситуація 8

«Що ж Ви, з власним сином справитися не можете? От, подивіться, три двійки підряд! Якщо ще хоч одну одержить, я обіцяю – виставлю йому двійку за півріччя. І зверніть увагу на його нестерпну поведінку! Я його більше на уроки пускати не буду. Так що вживайте заходів! Я Вас попередила».

Яке почуття пережили батьки учня після розмови з учителем? Дайте оцінку поведінці вчителя. Чи порушила вчителька норми педагогічної етики? Як слід вести бесіду з батьками? Ваші педагогічні дії і план розмови?

Ситуація 9

Біля учительської мама нестаранного учня – ефектна жінка, дорого, але без смаку одягнена, атакуючи вчительку, кричить: «Дві двійки йому вліпили, а він каже, що вчив. Я йому вірю: він мені ніколи не бреше. Я знаю: ви його просто не злюбили за те, що правду сказав на виховній годині: у Вас мазунчики є в класі».

Вчителька: «Але він не учив, не знав навіть елементарного...».

Мама: «Я офіційно заявляю: ще одна двійка, і я піду далі. Чому Вас тільки в інституті навчають?! Нічого самі не знаєте і дітям пояснити не можете».

Вчителька: «Інші, проте, розуміють. Тільки Ваш Коля...».

Мама (кричить ще голосніше): «Я тебе виведу на чисту воду, давно зрозуміла, що тільки мій Коля в тебе поганий...».

Як би Ви вели цей «змістовний» діалог на місці вчительки?

Ситуація 10

Учень у класі за короткий час отримав дві незадовільні оцінки підряд. Учитель вирішив його запитати ще раз. Учень і цього разу відповідає незадовільно. Учитель гнівно кричить учневі: «Не бачити тобі сьомого класу як своїх вух!».

Які почуття оволоділи учнем? Як це може позначитися на взаєминах дітей?

Досяг успіху чи зазнав поразки вчитель у цій педагогічній ситуації? Дайте аргументоване обґрунтування своєї відповіді.

Ситуація 11

Учитель (молодий фахівець) прийшов працювати до третього класу, де до нього працював інший учитель. Учні стали отримувати нижчі оцінки, ніж попереднього навчального року.

На перших батьківських зборах батьки учнів у брутальній формі стали висувати претензії до вчителя. Створилася конфліктна ситуація.

Що необхідно було зробити вчителю, щоб уникнути даної конфліктної ситуації? Як би вчинили Ви на місці вчителя?

Ситуація 12

Варвара Григорівна заходить до класу, сідає за стіл і мовчить, суворо дивлячись на учнів. «Домагаюся тиші» – так називає вона свій методичний прийом. Оскільки за партами сидять не ідоли, а живі діти, то вони витримують лише хвилину-другу мовчання, а потім починають переглядатися, стукати, вовтузитися. Тоді Варвара Григорівна виймає з портфеля загальний зошит у чорній обкладинці і починає записувати, хто саме і як порушив тишу. Гра в мовчанку триває: діти вовтузяться, Варвара Григорівна пише. Через 10 хвилин діти «готові»: вони внутрішньо збуджені, нерви їх напружені. І взагалі клас

схожий на комплект ручних гранат із вийнятою чекою. Варвара Григорівна починає урок, і варто їй поставити першу незадовільну оцінку в журналі, наприклад, за те, що учень нахилився і підняв олівець, настає вибух.

Дайте психолого-педагогічну оцінку діям учительки. Чи можна було запобігти виникненню небажаної ситуації і яким чином? Ваші варіанти. Обґрунтуйте їх.

Ситуація 13

Олена взяла щоденник, у який я тільки-но поставив середню оцінку, і, відвернувшись, змахнула сльозу. Розумію, вона, звісно ж, розраховувала на більше. Нелегко учитися в школі молодшому в сім'ї, якщо старший був учнем зразковим... Олена – третя дитина в родині. Дівчинка здібна, одна з кращих у класі. Але пам'ятають учителі старшу Іру. От була учениця. Олена переважно програє в порівнянні зі старшою сестрою. І здібності не ті, і завзятості характеру такої немає. Іншу на її місці хвалили б постійно. Але вчителі чекають від неї чогось більшого. Оцінки ставлять не найвищі. От і поставив сьогодні Олені лише «задовільно», хоча іншому за відповідь, напевне, поставив би й більше. Я теж чекаю від дівчинки чогось такого...

Вважають, що людина стає кращою і сильнішою, якщо від неї вимагають більшого, ніж вона робить...

Чи вважаєте ви правильною цю педагогічну позицію вчителя? Чи правильні його підходи до оцінки праці дівчинки? Опишіть свої психолого-педагогічні пошуки шляхів до дитини.

Ситуація 14

Учень прийшов до школи після хвороби. Хлопчик відвик від школи, нерішуче входить до класу. Вчителька радісно привітала його: «Діти, подивіться, Коля прийшов. Ну, як твоє здоров'я, Колю? Не болить нога? Добре. Тепер ходи обережно». Потім, звертаючись до учнів, запитала: «Діти, куди ми посадимо Колю? Давайте виберемо йому найкраще місце». Учні один поперед одного стали пропонувати хлопчикові місце поруч із собою. Коля стояв сяючий, радісний... Людність, теплота зустрічі підбадьорили його.

Був і інший варіант зустрічі учня в подібній ситуації, при якій вчителька обмежилася тим, що суворо запитала: «Довідку приніс? Поклади на стіл!».

Проаналізуйте дві ситуації і на основі своїх психолого-педагогічних знань спрогнозуйте, як будуть складатися стосунки між учителькою та учнем у першому і в другому випадку?

Ситуація 15

Ганна Іванівна працювала в дуже недисциплінованому класі, тому вона, як не намагалася, довго не могла нічим зацікавити дітей. Якось, зазнавши чергової невдачі, вона склала книги, картини, приготовлені нею до уроку, сказала з болем: «Бачу, що вас нічим неможливо зайняти. На вас ніщо не діє! Коли я йшла до вас у клас, думала: «От який цікавий урок у нас сьогодні буде, учні залишаться задоволені. Скільки часу я витратила на те, щоб підібрати ці картини! Але не рахувалася з цим, бо думала про те, як вони допоможуть вам засвоїти матеріал. А тепер бачу, що старалася дарма».

Учні притихли. Іншого дня, зайшовши до класу, учителька була вражена тишею, порядком і увагою до її слів.

Чому педагог з даної ситуації вийшов переможцем?

Ситуація 16

Учень 6-го класу Вадим Г. не дуже любив російську мову, але готувався більш-менш регулярно, мав середні оцінки. Хлопчик здібний, але перевагу віддавав точним наукам. На одному уроці з російської мови він отримав гарну оцінку, заспокоївся, вирішив не дуже обтяжувати себе домашніми завданнями.

Прийшов час нового уроку. Вадим щось слухав, щось пропускав повз вуха. У нього настав звичайний стан пасивного відсиджування. Раптом він почув запитання вчителя, який зажадав від нього повторити правило, вивчене на минулому уроці. Правило не пригадав, думки плуталися. Вадиму було дуже незручно.

Як краще подіяти вчителю в даній педагогічній ситуації? Що сказати учню?

Ситуація 17

Молода вчителька після кількох місяців роботи, яка її задовольняла і, здавалося, була успішною, раптом виявила, що учні погано знають навчальний матеріал. Вона зробила висновок про недостатність своєї вимогливості до учнів і з добрих міркувань вирішила «перебудуватися»: збільшила кількість домашніх завдань, стала суворіше запитувати. Проте результат виявився несподіваним: діти чинили опір її педагогічним діям. Вони стали виявляти невдоволення і відкриту неповагу до вчительки, поводитися нею грубо навіть при директорові. Вона кричала на учнів, а у відповідь бачила перед собою людей, які її цілком не розуміли і вбачали в ній ворога. Молода вчителька змушена була зізнатися у своєму безсиллі: «Я не знаю, що відбувається в класі...».

Проаналізуйте ситуацію. Що, на Вашу думку, стало причиною конфлікту між учнями і вчителькою. Як діяти у даній ситуації вчителю?

Ситуація 18

Діти побили хлопчика, свого однокласника. Били майже всім, що потрапляло під руки: портфелями, книгами. Хлопчик одержав струс мозку, потрапив до лікарні...

Проаналізуйте ситуацію. Чому подібне могло трапитися в даному класі? У чому причина такої жорстокості дітей? Чи є тут вина вчителя?

Ситуація 19

Молода вчителька замінила іншу, більш досвідчену, яку діти дуже любили. Першого ж дня роботи один із учнів заявив їй відверто і вороже: «Ви нам не потрібні, ми хочемо нашу колишню вчительку».

Як учительки слід поводитися, щоб уникнути конфлікту? Оберіть свій варіант поведінки у цей педагогічній ситуації.

Ситуація 20

Шестикласнику Сашку дали громадське доручення, яке він виконав так добре, що педагоги замилювалися юнаком. Директор вирішив оголосити батькам Сашка подяку за гарне виховання сина і з цією метою запросив батька до школи. Але той чомусь не прийшов. А наступного дня зателефонував і перепросив: «Я був зайнятий терміновою роботою, але Ви не хвилюйтесь, я його уже відлущував. Я відразу зрозумів, що він щось накоїв...».

Чому Ви бачите причину того, що трапилося? Проаналізуйте ситуацію.

Ситуація 21

Йдуть батьківські збори. Звертаючись до батьків, учителька говорить: «Для двох учнів класу є загроза залишитися на другий рік». А потім: «У мене на другий рік залишаються тільки дурні!». Даючи характеристику дітям, вона продовжує: «А ваша дівчинка непогана, але здібності незначні – посидючістю бере».

Дайте оцінку поведінки вчителя на батьківських зборах. Які можливі наслідки таких дій учителя?

Ситуація 22

Вчитель пише в щоденнику зауваження: «У вашого сина погано з англійською мовою, прошу вжити заходів». Або: «Ваша дочка багато говорить без дозволу на уроці літератури. Прошу вжити заходів».

Ваше ставлення до записів такого роду? Аргументуйте свою відповідь.

ГЛОСАРІЙ (М.В.Горват)

Актив учнівський – частина соціальної групи (колективу), яка проявляє найбільшу ініціативу в одержанні завдань для групи й наполегливість у їх виконанні. Істотно впливає на формування громадської думки в групі, класі чи школі.

Аналіз виховних ситуацій – засіб демократизації та аналізу шляхів подолання моральних суперечностей, що виникають у певних ситуаціях і конфліктах, або створення самої ситуації, до якої залучається вихованець, який має реально зробити моральний вибір і вчинити відповідним чином.

Бесіда – засіб залучення вихованців до обговорення і аналізу вчинків у формі «питання – відповідь» і визначення моральних оцінок.

Важковиховуваність – у широкому розумінні – поняття, що пояснює випадки труднощів, з якими стикаються педагог під час організації і здійснення виховного процесу. У вузькому розумінні термін «**Важковиховуваність**» використовується для позначення максимально наближеного до норми рівня відхилень у поведінці дитини, яка потребує відповідної уваги й зусиль вихователя для його подолання.

«Вибух» – метод виховання, сутність якого полягає в тому, що конфлікт з вихованцем доводиться до останньої межі, коли єдиною можливістю розрядити ситуацію є різкий і несподіваний захід, здатний «підірвати», подолати хибну позицію вихованця (запровадив А.С. Макаренко).

Вимога – метод педагогічного впливу на свідомість вихованця з метою викликати, стимулювати або загальмувати окремі види його діяльності. Види вимог: вимога-прохання, вимога-довіра, вимога-схвалення, вимога-порада, вимога-натяк, умовна вимога, вимога в ігровому оформленні, вимога-осуд, вимога-недовіра, вимога-погроза.

Вихованість – рівень розвитку особистості, що виявляється в погодженні між знаннями, переконанням, поведінкою і характеризується мірою сформованості суспільно значимих якостей.

Виховання – 1) це процес цілеспрямованої, систематичної, організованої і планомірної взаємодії вихователя і вихованця, під час якого відбувається вплив на свідомість, підсвідомість, пізнавальну, емоційно-вольову та мотиваційну сферу виховання з метою формування у нього наукового світогляду, високих моральних, громадських і професійних рис для формування його особистості; 2) процес цілеспрямованого, систематичного формування особистості, зумовлений законами суспільного розвитку, дією багатьох об'єктивних і суб'єктивних факторів. 3) у широкому розумінні В. – це вся сума впливів на психіку людини, спрямованих на підготовку її до активної участі у виробничому, громадському й культурному житті суспільства.

Виховні цілі – цілі, що відповідають формуванню соціальних і особистісних якостей, а також ціннісно-сміслових ставлень людини до навколишнього світу і самої себе.

Виховання авторитарне – освітньо-виховна концепція, що передбачає беззастережне підкорення волі вихователя.

Виховання всебічне – виховання, яке передбачає формування в особистості певних якостей відповідно до вимог розумового, морального, трудового, фізичного й естетичного виховання.

Виховання гармонійне – виховання, яке передбачає, щоб якості складових виховання (розумового, морального, трудового, фізичного, естетичного) доповнювали одна одну, взаємно збагачувалися.

Виховання духовне – формування цілісного ставлення до життя. Що забезпечує стійкий і гармонійний розвиток людини. **В.д.** – це виховання почуття обов'язку, справедливості, щирості, відповідальності та інших якостей. Спрямованих на надання вищого змісту справам і думкам людини.

Виховання екологічне – 1) процес формування в підростаючого покоління сукупності властивостей і якостей, не обхідних для виявлення відповідального ставлення до природи; 2) цілеспрямований розвиток у підростаючого покоління високої екологічної культури, що включає знання про природу і гуманне, відповідальне ставлення до неї як до найвищої національної загальнолюдської цінності.

Виховання естетичне – 1) це процес формування в учнів здібностей сприймати і правильно розуміти прекрасне в навколишній діяльності та в мистецтві, процес формування естетичної свідомості розвитку творчих здібностей і дарувань у різних галузях естетичної діяльності; 2) розвиток у людини почуттів прекрасного, формування умінь і навичок творити красу в навколишній дійсності, уміти відрізнити красиве від потворного, жити за законами духовної краси.

Виховання моральне – 1) виховання, що передбачає оволодіння нормами й правилами моральної поведінки, формування почуттів і переконань, умінь та навичок; 2) виховна діяльність школи, сім'ї з формування в учнів моральної свідомості, розвитку морального почуття і навичок, умінь, відповідної поведінки.

Виховання правове – формування у громадян високої правової культури, що передбачає свідоме ставлення особистості до своїх прав і обов'язків, поваги до законів та правил людського співжиття, готовності дотримуватися і сумлінно виконувати визначені вимоги, які виражають волю й інтереси народу.

Виховання національне – історично зумовлена і створена етносом система виховних ідеалів, поглядів, переконань, традицій, звичаїв, спрямованих на доцільну організацію діяльності членів суспільства, в процесі якої відбувається процес оволодіння морально-духовними цінностями народу, забезпечується єднання і спадкоємність поколінь, соборність народу.

Виховання розумове – формування інтелектуальної культури, пізнавальних мотивів, розумових сил, мислення, світогляду та інтелектуальної свободи особистості.

Виховання статеве – оволодіння підростаючим поколінням етикою й культурою у сфері взаємин статей, формування у нього потреб керуватися нормами моральності в стосунках між особами протилежної статі.

Виховання трудове – виховання свідомого ставлення до праці через формування звичок та навичок активної трудової діяльності.

Виховання фізичне – виховання, що ставить за мету створення оптимальних умов для забезпечення достатнього фізичного розвитку особистості, збереження її здоров'я, оволодіння знаннями про особливості організму людини, фізіологічні процеси, які відбуваються в ньому, набуття санітарно-гігієнічних умінь та навичок догляду за власним тілом, підтримання й розвиток його потенцій.

Виховні відносини – різновид відносин між людьми, що виникає у виховній взаємодії, спрямований на духовний, моральний тощо розвиток і вдосконалення.

Виховуючі ситуації – це спеціально організовані педагогічні умови з метою виявлення чи формування в процесі життєдіяльності школярів системи відповідних ставлень.

Громадська думка – система загальних суджень людей, яка виникає в процесі їхньої діяльності і спілкування і виражає ставлення до різних явищ, подій навколишньої діяльності, які становлять загальний інтерес.

Громадянське виховання – формування громадянськості як інтернативної якості особистості, яка дає можливість людині відчувати себе юридично, соціально, морально й політично дієздатною.

Гуманізація виховання – створення оптимальних умов для інтелектуального й соціального розвитку кожного вихованця; виявлення глибокої поваги до людини; визнання природного права особистості на свободу, соціальний захист, розвиток здібностей і вияв індивідуальності, самореалізацію фізичних, психічних і соціальних потенцій, на створення соціально-психічного фільтра проти руйнівних впливів негативних чинників навколишнього природного і соціального середовища; виховання у молоді почуттів гуманізму, милосердя, доброчинності.

Дискусія – колективне обговорення будь-якої проблеми або кола питань, щоб знайти правильну відповідь.

Диспут – суперечка, шлях мобілізації активності вихованців для вироблення правильних суджень і настанов.

Ефективність виховання – відношення досягнутих результатів до передбачуваної мети у процесі формування духовного обличчя, суспільно значимих якостей особистості, соціальних груп, суспільства загалом.

Закономірності виховання – стійкі, повторювані об'єктивно існуючі суттєві зв'язки, реалізація яких сприяє забезпеченню ефективності розвитку особистості школяра.

Заохочення – стимулювання позитивних проявів особистості за допомогою високої оцінки її вчинків.

Колектив учнів – це група учнів, об'єднана загальною соціально значимою метою, діяльністю, організацією цієї діяльності, має органи самоуправління, відрізняється морально-психологічною єдністю, поєднання особистих і колективних інтересів, динамізмом.

Колективна думка – різновид громадської думки, що являє собою сукупне оцінне судження, яке виражається у ставленні колективу до різноманітних подій і явищ у житті суспільства і цього колективу.

Методи виховання – шлях досягнення поставленої мети, способів практичної діяльності педагога, який використовується для вироблення у школярів якостей, завданих метою виховання.

Методи контролю і самоконтролю – шляхи одержання інформації щодо ефективності виховних впливів.

Методи самовиховання – методи, спрямовані на свідому зміну людиною своєї особистості відповідно до вимог суспільства і особистого плану розвитку.

Методи організації діяльності – шляхи спонукання вихованців до поліпшення своєї поведінки, розвитку в них позитивної мотивації поведінки.

Національне виховання – виховання дітей на культурно-історичному досвіді рідного краю, його традиціях, звичаях і обрядах, багатовіковій виховній мудрості.

Національний виховний ідеал – ґрунтується на загальнолюдських цінностях і включає риси, які відповідають духовності чи звичаям даного народу.

Особистість – конкретна цілісна людська індивідуальність у єдності її природних і соціальних якостей.

Позакласна виховна робота – організація педагогом різних видів діяльності вихованців у позаурочний час, які забезпечують необхідні умови для соціалізації особистості дитини.

Принципи виховного процесу – вихідні положення, які відображають загальні закономірності процесу виховання.

Рушійні сил процесу виховання – об'єктивні суперечності між поновлюваними потребами вихованця і можливостями їх задоволення, що регулюються педагогом.

Самовиховання – систематична і свідома діяльність людини, спрямована на вироблення в собі бажаних фізичних, розумових, моральних, естетичних якостей, позитивних рис волі й характеру, усунення негативних звичок.

Самооцінка – оцінка суб'єктом самого себе, своїх можливостей, досягнень, якостей порівняно з іншими людьми.

Самопізнання – дослідження, пізнання самого себе.

Сімейне виховання – одна з форм виховання дітей, що поєднує цілеспрямовані педагогічні дії батьків з повсякденним впливом сімейного побуту.

Технологія виховання – строго обґрунтована система педагогічних засобів, форм і методів, їх етапність, спрямованість на розв'язання конкретного виховного завдання.

Рекомендована література до курсу «Методика виховної роботи»

1. Андросчук І.В. Методика виховної роботи [Текст]: навчальний посібник. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2014. 320 с.
2. Волкова Н. П. Педагогіка [Текст]: навчальний посібник. К.: Академвидав, 2009. 616 с.
3. Воропай О. Звичаї українського народу [Текст]. К.: Школа, 2006. 384 с.
4. Довідник класного керівника в запитаннях та відповідях / авт.-упоряд. М. Є. Канцедал, О. М. Кравцова. Х.: Веста: Видавництво «Ранок», 2006. 384 с.
5. Закон України «Про повну загальну середню освіту» [Текст]. К., 2020.
6. Карпенчук, С. Г. Теорія і методика виховання [Текст]. К.: Вища школа, 2005. 343 с.
7. Кондрашова Л.В. Лавренєва О.О., Зеленкова Н.І. Методика організації виховної роботи в сучасній школі: навчальний посібник. Кривий Ріг: КДПУ, 2008. 187 с. URL: http://kdpu.edu.ua/download/kaf_pedagog/file_pedagog/met_vix_rob.pdf. (дата звернення 10.08.2018)
8. Кузьминський А. І., Вовк Л. П., Омеляненко В. Л. Педагогіка: завдання і ситуації: практикум [Текст]. К. : Знання. Прес., 2003. 429с.
9. Любар О. О., Стельмахович М. Г., Федоренко Д. Т. Історія української школи і педагогіки [Текст]: навч. Посібник. К.: Знання, 2006. 647 с.
10. Лізинський В. М. Практичне виховання в школі. Х.: Ранок, 2008. 320 с.
11. Лісовець, О. В. Теорія і методика роботи з дитячими та молодіжними організаціями України [Текст] : навч. посібник. К.: ВЦ «Академія», 2011. 256с.
12. Марків В. М. Теорія виховання: навчально-методичний посібник. Кривий Ріг: КПІ, 2015. 241 с.
13. Мельничук С.Г. Педагогіка (теорія виховання) [Текст]: навчальний посібник. К.: Видавничий Дім «Слово», 2012. 88 с.
14. Методичні рекомендації до проведення практичних та семінарських занять з дисципліни «Теорія та методика виховання» для студентів вищих навчальних закладів напряму підготовки 6.010102 «Початкова освіта» / Укладач: М.В.Горва. Мукачево, 2016. –73 с
15. Трухін І.О., Шпак О. Т. Основи шкільного виховання [Текст]: Навчальний посібник. К. : Центр навчальної літератури, 2004. 368с.
16. Фіцула М. М. Педагогіка [Текст]: навчальний посібник. К.: Академвидав, 2007. 560 с.
17. Чепіль М. М., Дудник Н.З. Педагогічні технології [Текст] : навчальний посібник. К.: Академвидав, 2012. 224 с.